

VIKTOR RAILAS

De Ortodoxa i samhället

Del 1

Samhällsetik

Originalalets titel:

Ortodoksi kansalaisena, Yhteiskuntaetiikka - osa 1,
Joensuu 1993

Översättning:

Jari Mustonen

Innehåll:

A. Grunderna i det etiska tänkandet	3	D. Människan och den allt mer tekniska världen	43
1. Olika begrepp inom etiken	3	12. Människan och arbetet	43
Värden och normer	3	Inställningen till arbetet	43
Beskrivande och förpliktande etik	5	Arbete och möda	44
Olika etiska system	7	13. Arbetsmoral	46
2. Filosofisk etik	7	Samhälleliga aspekter	46
Greklands filosofi	7	Lönepolitik	48
Nya tidens filosofer	8	14. Fritid	49
3. Kristen etik	9	Olika sätt att använda tiden	49
Allmänna drag	9	Man behöver också stillhet	50
Ortodox etik	11	15. Rikedom som en etisk fråga	52
Romersk-katolsk etik	12	Bibelsn undervisning	52
Evangelisk-luthersk etik	12	De sociala förändringarnas påföljder	53
Ekumenisk etik	12	"Smaken och sen!"	54
B. Som medborgare i staten och medlem av människosläktet	14	16. Produktion och konsumtion	54
Individual- och samhällsetik	14	Kampen för bättre levnadsstandard	55
4. Fosterlandet och världen	15	Livskvaliteten	56
Fosterlandskärlek	15	17. Människan, vetenskapen och teknologin	57
Olika aspekter om fosterlandet	15	Fördelar och nackdelar	57
De ortodoxas nationella problem	16	Automationens tidevarv	59
5. Ansvar för hela mänskligheten	17	18. Människans liv i hennes egna händer	60
Den lidande delen av världen	18	Abort	60
Hurdan hjälp planeras?	19	Eutanasi	61
6. Respekt för överheten	20	Själv mord	61
Olika uppfattningar om staten	20	Beredd att dö	62
Nya testamentets undervisning	21	19. Ekologi ur kristen synvinkel	63
Frågan om statsform	22	Teocentrisk natursyn	63
Partipolitik	23	Naturens balans rubbas	64
Kyrkans roll i politiken	23	Kyrkans undervisning och de ekologiska problemen	65
7. Kyrkan och staten	24	Rapporter från Roms klubb	65
Statskyrkosystemets uppkomst	24	20. Världsåskådningen som grund för livets värden	68
Kyrkan och staten fjärnar sig från varandra	26	Vad menas med världsåskådning?	68
Den ortodoxa kyrkan	26	Sök, bulta	70
8. Krig och fred	28		
Bibelsn syn	28		
Olika uppfattningar om krig	28		
Nedrustningskonferenser	29		
Kyrkans och de kristnas uppgift i fredsarbetet	30		
Förhållandet till försvarsmakten	30		
9. De mänskliga rättigheterna	31		
Deklarationen om de mänskliga rättigheterna	32		
Deklarationens betydelse	32		
Den kristna synen på de mänskliga rättigheterna	33		
FN:s deklarationer	34		
C. Det sexuella livet och äktenskap	35		
10. Familjen och samhället	35		
Äktenskapsplaner	35		
Sakrament	36		
Samboende	38		
11. Äktenskapsetik	39		
Familjeplanering	39		
Skilsmässa	40		
Blandäktenskap	41		

A. Grunderna i det etiska tänkandet

- Vilka begrepp finns inom etiken?
 - Vad menas med värden och normer?
 - Vad är det som är gemensamt mellan etiken, filosofin och religionen?
 - Vilka etiska utgångspunkter har den ortodoxa kyrkan och andra kyrkor?
-

1. OLIKA BEGREPP INOM ETIKEN

Vad menas med etiska valsituationer?

Vi måste ständigt göra etiska val, d.v.s. **välja** mellan det goda och det onda, mellan det som är rätt eller fel. Det är **bara människan** av alla skapade varelser som kan fatta sådana beslut. Djuren handlar instinktivt och därför kan de inte bete sig moraliskt rätt eller fel. Etiskt acceptabla eller förkastliga är endast sådana handlingar som människan gör av sin **egen vilja**. Det händer visserligen att hon inte alltid vet vad som är gott och rätt eller ont och fel. **Etiken** har som mål att **forska** dessa problem och **uppmuntra** människan till att handla moraliskt rätt.

Etik och moral

Orden etisk och moralisk används ofta som synonymer. **Etik** kommer från grekiska (ta ethika) och **moral** från latin (mos, morus). Ordens ursprungliga betydelse är "sätt", "karakter", men orden är **inte helt synonyma**. Med etik menas det **hur man uppför sig** och **vilka olika uppfattningar man** har om det goda och det onda, det som är rätt eller fel. Den moraliska värderingen av olika ting däremot är starkt förknippat med själva **handlandet och beteendet**.

Kyskhhet, sedlighet

Orden **kyskhhet** och **sedlighet** används ofta som motsvarigheter till orden moral och etik. Användningen av dessa ord begränsas dock av deras **nära samband med sexualmoral**. Med t.ex. sedlighetsbrott menas sådana gärningar som har med det sexuella livet att göra.

Värden och normer

Värdena

Värdena är etikens centrala forskningsmål. Det finns bl.a. **ekonomiska**, **nationella**, **religiösa** och **etiska** värden. Istället för värden kan man tala om goda och värdefulla ting.

Värden styr vårt beteende. Friheten, som är ett av **natio-**

Grundvärden och materiella värden

nella värden, anses av många så viktigt att de är beredda att försvara den ända till döden. De ekonomiska värdena betydde mer för de finska beslutsfattarna än religiösa värden då de flyttade vissa religiösa fester till veckosluten så att arbetsveckan inte skulle brytas.*

Värdena kan indelas i *grundvärden* eller *själv(klara)värden* och *materiella värden*. Grundvärdena uppnås via de materiella värdena. Många anser att livet är ett grundvärde som skall upprätthållas i varje människa trots svåra sjukdomar eller ålderdomens svaghet. En del människor anser att pengar, rikedom och egendom är grundvärden, för vilka de är beredda att offra sin hälsa, sitt familjeliv och sin mänsklighet. Andra däremot menar att de är *materiella värden genom vilka man upprätthåller livet och utövar kärleken till nästan*. För aposteln Paulus blev Jesu Kristi namn, liv och uppståndelse de viktigaste värdena i livet. Han skrev: "Jag lever, fast inte längre jag själv, det är Kristus som lever i mig" (Gal 2:20).

Värdena ger mening åt livet. Människan upplever sitt liv som utan innehåll om hon mitt i välfärden saknar andliga värden.

Värdegrunden kan ändras

Människans värdegrund kan *ändras* t.ex. i samband med religiösa upplevelser eller andra viktiga livserfarenheter eller när en människa får mera kunskap. Vid sådana tillfällen brukar också hennes moraliska värderingar ändras eller åtminstone övervägas på nytt. När allmänheten blev medveten om föroreningar i vår livsmiljö, föddes en ny inställning till industri- och energipolitik, och kunskapen om världens explosionsartade befolkningsökning och dess påföljder har fått många att ställa sig mer positivt till födelsekontroll.

Normerna är förbud och regler

Normer är detaljerade regler om vad man får göra och vad som är förbjudet i olika situationer. Normer är *förbud och regler*. Det råder ett visst *samband mellan normer och värden*. Normerna underlättar människans beteende eftersom de vägleder människan då hon skall fatta beslut och också möjliggör människornas sociala liv.

Exempel på normer

Familjer har sina egna normer eller seder och bruk, *skolan* har sina regler och även *samhället* styrs av normer eller lagar. De mest kända av de religiösa normerna är de *tio budorden*. De lär människan att älska Gud och helga vilodagen, de vägleder familjelivet, säkrar den egendom som människorna har skaffat sig genom eget arbete samt förbjuder att ljuga och känna avund.

Många normer är förknippade med *sanktioner*, påföljder, vilka har som uppgift att stärka det normenliga beteendet i ett samhälle. Sanktionerna är antingen *belöningar* eller *straff*.

* Idag har en del av dessa fester flyttats tillbaka på sina rätta platser. Övers. anm.

Beskrivande och förpliktande etik

Etiken kan **behandla** värden och normer på två olika sätt: antingen endast **beskrivande** (deskriptivt) eller **förpliktande** (normativt).

Deskriptiv och
normativ etik

Det mest typiska exemplet på **deskriptiv etik** är moral-sociologin som forskar om samhällets beteendemönster, moral-regler och olika uppfattningar om gott och ont. Enligt den moralsociologiska forskningen ändras moralen enligt samhällets ekonomiska och andliga situation. Etikens uppgift blir då att endast beskriva och studera förändringar och deras bakgrunder.

Deskriptiv och
absolut etik

Den deskriptiva etiken utgår alltså i sin forskning från den uppfattningen, att det inte finns några allmängiltiga och eviga värden och normer, utan alla är **relativa** eftersom de grundar sig på gemensamma överenskommelser.

Den normativa etiken anser däremot att det finns **allmängiltiga** eller **absoluta normer** och värden som gäller för alla individer i alla tider och inom alla kulturer.

Alla kulturer anser det inte är acceptabelt att t.ex. döda en människa, och ingen kultur sätter egoismen som ett efterföljansvärt ideal.

Den kristna etiken
som ett exempel
på normativ etik

Den **kristna etiken** är **klart normativ eller absolut**, eftersom den inte grundar sig på människornas gemensamma överenskommelser utan på **Guds uppenbarelse som finns i Bibeln** i form av profeternas och Jesu Kristi undervisning. Tron på Bibelns undervisning om kärlek, rättvisa, ärlighet och andra etiska ting som Guds bud, ger den troende människan en inre motivation att följa dem. Hon tror också att **människan får ansvara inför Gud för sina gärningar**, även om den världsliga lagen inte alltid fördömer dem. För nya etiska problem, som dyker upp vid olika tider, söker den kristna svar i grundvärdena i Guds uppenbarelse.

Den filosofiska
etiken som ett
exempel på relativ
etik

Också filosofer har behandlat etiska frågor, men deras uppfattningar är personliga och skiljer sig ofta från varandra. De är alltså **relativa**. Det är inte ens möjligt att alltid hitta absoluta och direkta svar på aktuella problem. I filosofernas uppfattningar finns alltid en personlig prägel, som grundar sig på ett folk, en tid, en religion etc. Att fundera över **etiska frågor** utvecklar människans inre och **uppväcker hennes känsloliv och vilja**. Även om filosofernas tankar inte i och för sig förpliktar någon, tar många deras läror till sig som efterföljansvärda principer och som **en grund för egen livsåskådning**.

Uppgifter:

1. Ge exempel på självvärden och materiella värden som förekommer
 - a) i ditt familjeliv
 - b) i skolans värld
 - c) i samhället
 - d) inom kyrkan
2. Ge exempel på normer som
 - a) är förknippade med bestraffande sanktioner
 - b) inte är förknippade med bestraffande sanktioner
3. Vilka normer finns inom den ortodoxa fastetraditionen? Motivera betydelsen av dem.
4. Läs igenom saligprisningarna (Matt 5:1-12) och studera vilka värden som ingår i dem.
5. Motivera ärlighet eller någon annan etisk fråga på ett normativt och deskriptivt språk.

Olika etiska system

De etiska begrepp vi tidigare granskat kan tillämpas i olika etiska system, som t.ex. *filosofisk*, *kristen* och *sociologisk* etik. Sociologisk etik, som också kallas moralsociologi, behandlades redan tidigare som ett exempel på deskriptiv eller beskrivande etik.

2. FILOSOFISK ETIK

Greklands filosofi

Filosofisk etik, som föddes i antikens Grekland, undersöker karaktären, hållbarheten och betydelsen av moraliska värderingar t.ex. det goda och det onda. Filosofisk etik kritiserar också olika etiska uppfattningar så att man grundligare skulle överväga och analysera etiska frågor.

"Dygd är kunskap"

Den filosofiska etikens upphovsman var den grekiska filosofen *Sokrates* (d. 399 f.Kr.), som sökte efter allmänna principer för det etiska handlandet. Hans favorituttryck löd: "Dygd är kunskap". Detta betyder att varje människa, som vet vad som är rätt, strävar också att handla därefter. Var och en har dessutom en inre röst, *daimon*, vars uppmaningar man skall följa.

Grunddygder

En annan stor filosof från antikens tid var *Platon* (d. 347 f.Kr.), som ansåg att *visdom*, *mod* och *rättvisa* var grunddygder. Senare godtog kyrkans etiska undervisning dessa samhälleliga dygder, men tillade dit också de religiösa dygderna *tro*, *hopp* och *kärlek* (1 Kor 13:13).

Följdetik

Den tredje betydande grekiska filosofen var *Aristoteles* (d. 322 f.Kr.). Han företräder den sk. *följdetiken*, enligt vilken det etiska handlandet har en målsättning. Denna inriktning kallas också *teleologisk etik* efter det grekiska ordet *telos*, 'målsättning'.

Strävan efter lycka

Enligt Aristoteles är allt sådant handlande som leder till *lycka* moraliskt rätt. Han preciserar dock att det råder olika uppfattningar om lyckans kvalitet. En del finner lyckan i njutningar medan andra finner den i praktiskt arbete eller i förnuftets verksamhet, dvs. det teoretiska livet. Det sist-

Visdom är den
verkliga dygden

nämnda betyder andlig kultur och humanistisk bildning. Personligen ansåg **Aristoteles** att det **teoretiska livet**, arbetet bland böcker, gör människan lycklig.

Av detta följer att den enda verkliga dygden är visdom, och endast en vis människa är dygdig. Vanan att uppskatta det andliga arbetet mer än det fysiska härstammar just från antiken.

Nya tidens filosofer

Utilitaristisk
etik

Under den nya tiden företrädde följdetiken av **utilitarism** eller *nyttomoral* (lat. utilis 'nyttig'). Denna etiska ideriktning föddes i England på 1800-talet. Samtidigt kom industrialiseringen i gång och ekonomin utvecklades. Utilitarism kan vara **egoistiskt**, sträva efter personlig nytta, eller **altruistisk** som strävar efter det gemensamma goda. Utilitarismens klassiker, den engelska filosofen **John Stuart Mill** (d. 1873), framlade som mål för det moraliska handlandet det gemensamma goda eller "största möjliga lyckan för så många som möjligt".

Följdetiken har genom utilitarismen starkt påverkat den västerländska livsstilen och världsbilden.

Marxism

Följdetiktraditionen kan spåras också i den politiska ideologins värdegrund. Enligt **marxismen** är moralen en produkt av samhällsliga och ekonomiska förhållanden och därför också ett redskap för klasskamp. Individens personliga lycka förknippas i den marxistiska etiken med arbetarnas lycka och deras kamp för sina rättigheter. Marxismen är ett exempel på en materialistisk livssyn, enligt vilken det inte finns något evigt liv efter döden. Enligt marxismen är det alltid det ekonomiska systemet som formar den etiska värdegrunden och normerna.

Kants pliktetik

Vid sidan av följdetiken har också en annan strömning varit dominerande i Europa, nämligen **pliktetiken**. Den mest betydande representanten för denna inriktning var den tyska filosofen **Immanuel Kant** (d. 1804). Han undervisade att människan skall handla så som hon önskar att andra skulle handla i samma situation. Motivet för moraliska beslut är därmed plikten att handla så som det är allmänt önskvärt. Den pliktetik som Kant undervisade uttrycks bra i följande sats: "Handla så, att den princip som styr ditt handlande kan bli en lag för alla." (Ifall principen är "Löften skall hållas", jag kommer, eftersom jag har lovat, även om det medför olägenhet för mig själv.) Denna Kants pliktetik karaktäriseras ännu av termen *kategorisk imperativ* (dvs. absolut befallning eller skyldighet). Var och en skall göra sin plikt utan hänsyn till konsekvenserna. Kant betonade också *samvetets* betydelse i vägledningen av att

fullgöra sin plikt.

Uppgifter:

1. På vilket sätt skiljer sig Paulus och Sokrates uppfattningar om att hålla sig till det goda från varandra? Jämför satsen "Dygd är kunskap" och Rom 7:18-23.
2. Enligt Aristoteles är dygd den enda verkliga visdomen. Hurdan är en vis och samtidigt dygdig människa?
3. Ge exempel på egoism och altruism.
4. På vilket sätt har utilitarismen påverkat den västerländska kulturen?
5. Kants sats "Löften skall hållas" är en maxim eller aforism. Bilda egna aforismer om t.ex. att försena sig och att vara ärlig och berätta hur du själv förverkligar dem i ditt beteende.

3. KRISTEN ETIK

Allmänna drag

Inom den filosofiska etiken är det människan själv som bildar sina egna etiska normer. En sådan etik kallas **autonom** (auto 'själv', nomos 'lag') eller **självständig etik**. En etik, där definitionen av det goda kommer utifrån (t.ex. lagar) kallas **heteronormisk etik**.

Den kristna etiken är heteronormisk eftersom den grundar sig på Guds lag (t.ex. de tio budorden). Det finns visserligen ingen enhetlig kristen etik, utan alla kyrkosamfund och religiösa sammanslutningar har i sin etik egna betoningar eftersom man tolkar Bibeln annorlunda och läran om kyrkan, nåden och samvetet skiljer sig från varandra.

Det som förenar den kristna etikens olika inriktningar är att de alla grundar sig på Bibeln och tron på Gud även om det finns olika traditioner i hur man tolkar Bibeln. Den kristna etiken har som mål att ta reda på Guds vilja. Enligt den kristna etiken är moral utan tro som ett träd utan rötter, och tro utan moral som ett träd utan blad. Nya testamentet uttrycker samma sak enligt följande: "Tro utan gärningar är utan verkan" (Jak 2:20). Den yttersta slutsatsen av sambandet mellan tro och moral är uppfattningen

Sambandet mellan dogmatik och etik

att "om Gud inte finns är allt tillåtet" (Dostojevskij).

Eftersom den kristna etiken har en dimension av guds-tro finns det också en **inbördes växelverkan** mellan **dogmatik** eller **troslära** och **etik**. Dogmatiken formar den kristna värdegrunden medan den kristna etiken uppmuntrar människan att leva därefter. Dogmatiken bildar grundpelarna för den kristna etiken: människosynen, gudstron och frälsningsläran.

Guds nåd

Det är människan som enligt den filosofiska etiken är ett måttstock för allt, och människan kan med kraften av sin egen vilja göra det hon anser vara rätt. Den kristna etiken anser däremot att människan kan inte ensam göra det goda, utan behöver **Guds nådekraft**. Aposteln Paulus skriver: "Viljan finns hos mig, men inte förmågan att göra det som är gott. Det goda som jag vill, det gör jag inte, men det onda som jag inte vill, det gör jag. — i mitt inre bejaktar jag ju Guds lag. Men jag ser en annan lag i mina lem-mar; den ligger i strid med lagen i mitt förnuft och gör mig till fånge hos syndens lag i mina lem-mar" (Rom 7:18-19; 22-23).

Synden

Uppfattningen om synden hör centralt till den kristna etiken. Synden fjärrar människan från Gud, och människan hamnar att stå till svars för sina synder inför *Gud, sina medmänniskor* och *sig själv*. Vetskapen om detta ansvar påverkar också de etiska besluten. Människan har fått en möjlighet att göra bättring eller ompröva sina etiska handlingar. Guds förlåtelse befriar människan till att välja en ny inriktning i livet. I den filosofiska etiken finns inte denna vertikala, "uppåtgående", dimension, utan endast en horisontell, moralisk påverknings- och ansvarsförbindelse människor emellan.

Budordens betydelse

Den kristna etiken utgår från Gamla testamentets **tio budord** (2 Mos 20 och 5 Mos 6) som lär människorna att leva ett meningsfullt liv: De lär att älska Gud, uppmanar till arbete och vila, hjälper unga och gamla att leva tillsammans, skyddar människoliv, äktenskap och egendom, vägleder till ärlighet och varnar för avund. Budorden anger principer, enligt vilka människor kan fatta sina individuella etiska beslut.

Ansvar om den inre upplevelsen

I det nya förbundet gav **Jesus budorden en djupare betydelse**, genom att förknippa det moraliska handlandet med människans *inre upplevelse*. Enligt bergspredikan har en människa, som blivit vred på sin broder, redan gjort sig skyldig till dråp, och att man kan begå ett äktenskapsbrott redan i sina tankar (Matt 5:21-30).

Kärlek

Jesus samlade sin etiska undervisning i *det dubbla kärleksbudet*: "Älska Herren, din Gud — —; Älska din nästa som dig själv" (Matt 22:37-40).

Ovillkorligheten av
Jesu etiska
undervisning

Jesus satte ett högt ideal för kärleken till nästan när han uppmanade att man skall älska även sina fiender och be för dem (Matt 5:44). Enligt Jesu ord finns det ingen större kärlek än att människan ger sitt liv för sina vänner (Joh 15:13).

Jesus själv var en lärare och en förebild för den kristna etiken. Han sade: "Jag är vägen, sanningen och livet" (Joh 14:6).

Ortodox etik

Den ortodoxa
sinnelagsetiken

Den ortodoxa etiken grundar sig på Bibelns människosyn. Enligt den är människan skapad till **Guds avbild** och **like** (1 Mos 1:26-27). Eftersom Gud är kärleken, har han satt längtan efter kärleken också i människan.

Gud har uppenbarat sin vilja genom profeter, men framför allt genom sin Son Jesus Kristus. Enligt den ortodoxa etiken *känner människan i sitt inre* när hon handlar etiskt rätt eller fel. När hon handlar rätt känner hon en inre frid, glädje och har ett lugnt sinne. Om hon däremot handlar fel, upplever hon motsatta känslor, oro och ångest i sinnet. De påvisar att gärningen var fördömlig och olovlig. I den ortodoxa etiken har människans sinnelag en viktig betydelse i bedömningen av etiska handlingar. Att göra bättring förutsätter därmed att det inre sinnelaget förnyas. Den etiska inspirationen kommer från människans inre, inte av laglydnad eller pliktkänsla. Den ortodoxa etiken anser att **sinnets och hjärtats renhet är viktiga** för människans etiska liv. "Ty från hjärtat kommer onda tankar, mord, äktenskapsbrott, otukt, stöld, mened, förtal" (Matt 15:19).

Guds nåd av
gudsgemenskap

Människans egna krafter är inte tillräckliga för att vårda om det sedliga livet, utan hon behöver *Guds nådekraft* som sitt stöd. Därför skall människan sträva efter Guds gemenskap. Gemenskapen med Gud är det högsta värdet i den ortodoxa etiken, och bönen, fastan och sakramenten är av oersättlig betydelse när man strävar efter den. Framför allt eukaristin är en ständig källa och utgångspunkt till förnyelse. Uttrycket "liturgi efter liturgi" har rotat sig i den ortodoxa etiken för att beskriva det samhälleliga ansvar som utsiktas av eukaristin eller nattvarden. **Den kristna skall, styrkt av liturgigudstjänstens helgelse, utföra sin samhälleliga tjänst.**

Romersk-katolsk etik

Vad menas med den naturliga morallagen?

Den romersk-katolska kyrkan företräder en etik vars karaktäristiska drag är uppfattningen om **den naturliga morallagen**. Gud har satt den i människan och därför är den allmän, oföränderlig och förpliktande för alla. Enligt den naturliga morallagen strävar människan av sin natur till det goda, och med hjälp av sitt förnuft kan hon avgöra vad som är gott eller ont, rätt eller fel. Sinnelagsetiken ger känslan en avgörande betydelse i bedömningen av etiska handlingar medan den naturliga morallagen betonar förnuftets del i beslutsfattandet. Den romerska kyrkans morallag erkänner naturligtvis också det sedliga liv som är framställt i Bibeln och som grundar sig på *Guds uppenbarelse*. Men Guds uppenbarelse ger människan endast de etiska principer enligt vilka hon själv, med hjälp av sitt förnuft, skall förverkliga den naturliga morallagen.

Kyrkans stora auktoritetställning

Den **romerska kyrkan** anser sig vara **den högsta auktoriteten i etiska frågor**. Kyrkans syn kommer fram i t.ex. påvarnas rundbrev (ensyklika) som handlar om sociala frågor. I dem tar kyrkan ställning till aktuella frågor som t.ex. ekonomiska system, äganderätt, födelsekontroll samt krig och fred. Under de senaste årtiondena har den romersk-katolska kyrkan aktivt tagit ställning i sociala frågor, eftersom många utvecklingsländer i Afrika och Sydamerika hör till dess verkningsområde.

Evangelisk-luthersk etik

Människans stora syndfullhet

Den evangelisk-lutherska etiken utgår från en egen dogmatisk grundtanke: Människan är p.g.a. syndafallet helt i syndens tillstånd. **Den syndige kan bli frälst "endast av tro" och "endast av nåd"**. Men å andra sidan skall människan göra goda gärningar för sin nästa av *plikt till Gud*. Eftersom Gud älskar människan, även om hon är syndig, skall människan älska sin nästa. Denna pliktetiska betoning har påverkats av Immanuel Kants filosofi.

Reformationen helgade arbetet till att tjäna sin nästa och Luther likställde arbete med gudstjänst.

Ekumenisk etik

Utvecklingsländerna uppmärksammas

Inom den ekumeniska rörelsen har man studerat speciellt utvecklingsländernas sociala etiska och ekonomiska problem samt de rika och kristna ländernas ansvar för dem. Den ekumeniska rörelsens ställningstaganden framgår i beslu-

ten av Kyrkornas Världsråds generalförsamlingar och dess andra organ. Besluten är inte förbindande för medlemskyrkorna, men de har uppmuntrat de kristna att ta ställning i olika sociala etiska frågor.

Socialt evangelium

På 1920-talet förkunnade den ekumeniska rörelsen "socialt evangelium", dvs. den ville uppmärksamma det sociala innebördet i evangeliernas budskap. Efter världskrigen hade den ekumeniska rörelsen "ett ansvarsfullt samhället" som sitt tema. Med detta uttryck syftade man närmast på samhällets ansvar för de svaga, sjuka och åldringar. I sina ståndpunkter tog rörelsen inte någon bindande ställning till något politiskt system eller någon samhällsform.

Det ansvarsfulla samhället

Revolutionsfrågan

Längre fram talade man inom den ekumeniska rörelsen om "revolutionsteologin". Den dryftade frågan om de kristna har rätt att använda sig av revolutionella metoder för att få till stånd rättvisa där, var man förtryckte människor politiskt och ekonomiskt.

Generellt sett har den ekumeniska rörelsen kommit fram till den slutsatsen att en kristen inte skall använda sig av beväpnat våld, utan utgöra passivt motstånd (= att vägra lyda lagens krav) ifall man inte på andra sätt kan rätta till förvrängda maktkonstruktioner.

Den ekumeniska rörelsen har blivit kritiserad för att den har ansett att välfärden är Guds rikes tillkommelse på jorden och att den ensidigt har fört det världsliga välbefindets sak. Däremot kyrkans andliga uppgift, människans frälsning och betydelsen av gudsgemenskapen, har inom rörelsen kommit i skymundan.

Uppgifter:

1. Den kristna etiken förutsätter tro. Varför?
2. Hur skiljer sig den filosofiska och den kristna etiken från varandra?
3. Vilka särdrag har den ortodoxa etiken?
4. Vad betyder att leva enligt eller utan kristen moral? Diskutera.
5. Du hjälper en vän som har hamnat i en knipa.
Hur motiverar du ditt handlande enligt
 - följetiken
 - pliktetiken
 - den kristna etiken?
6. Vilka etiska värden företräder Jesus när han säger:
 - Ingen har större kärlek än den som ger sitt liv för sina vänner (Joh 15:13).
 - Det blir större glädje i himlen över en enda syndare som omvänder sig än över nittionio rättfärdiga som inte behöver omvända sig (Luk 15:7).
7. Läs 1 Joh 4:7-21. På vilket sätt hör tron och det etiska livet ihop enligt aposteln Johannes?

B. Som medborgare i staten och medlem av människosläktet

- Hur kan fosterlandskärlek och ansvar för hela världen höra ihop?
 - Förhållandet till överheten i ett demokratiskt samhälle
 - Kyrkans och statens problematiska relationer i olika tider
 - Den kristnas ställning till krig
 - Kampen för mänskliga rättigheter
-

Individual- och samhällsetik

Etiken kan indelas i individual- och samhälls- eller social-etik.

Individueetik

Kristen individuetik behandlar människans ansvar för sig själv och hennes personliga relation till Gud och sina medmänniskor. Men människan är ingen isolerad individ. Hon är en statens medborgare och medlem av olika institutioner i samhället: familjen, arbetsgemenskapen, organisationer och kyrkan. Under den sista tiden har man också blivit medveten om individens ansvar för hela människosläktet och världen. Individuetiken har sålunda utvidgats till socialetik och det går inte att dra en klar gräns mellan dem.

Socialeetik

Till socialetikens uppgifter hör bl.a. att studera statsmakter, politik, problem som orsakas av vetenskap och teknologi, internationell rättvisa, äganderätt och inkomstfördelning samt medborgarnas rättigheter och skyldigheter.

Eftersom samhällslivet och den allmänna situationen i världen ständigt förändras, måste den ortodoxa etiken — som alla andra etiska system — analysera förändringarna och framlägga etiska principer för nya livssituationer. Det ortodoxa etiska tänkandet söker svar till nya problem från sin egen troslära och tradition.

4. FOSTERLANDET OCH VÄRLDEN

Fosterlandskärlek

Orsakar fosterlandskärleken problem?

Ett av de centrala problem inom socialietiken är frågan om hur man skall *förhålla sig till fosterlandet*. Denna fråga kommer ständigt upp, speciellt idag, när det internationella samarbetet och ansvaret växer. Förenta Nationerna med sina många underorganisationer, de internationella strävandena till ekonomiskt samarbete etc. har lärt medborgarna i olika länder att tänka mer globalt. Ändå anser många att fosterlandskärlek är ett värde som de inte kan ifrågasätta. Ibland har man t.o.m. undrat om inte fosterlandskärleken föder nationell egoism och aggressioner mot andra folk.

Olika aspekter om fosterlandet

Vad menas med fosterlandskärlek?

En del anser att fosterlandet är detsamma som respekt för det egna folkets historia, seder, lagar och särdrag. För andra däremot betyder fosterlandskärlek arbete för folkets bästa och för nationell frihet. Fosterlandskärlek är inget entydigt begrepp. Det gemensamma språket, livsmiljön och naturen spelar också en viktig roll. Fosterlandskärlek förutsätter att man försvarar sitt eget land ifall någon tänker överfalla det. Ibland kräver fosterlandskärleken att man t.o.m. offrar sitt eget liv.

Bibels syn

Enligt en allmän kristen syn har varje folk sin egen plats i Guds frälsningsplan. Gamla testamentet berättar att Gud leder folkets öden. Israels folk var Guds utvalda folk, och profeterna bekymrade sig för det egna folkets moraliska tillstånd. I Nya testamentet sade Jesus att han hade blivit skickad till de förlorade fåren bland Israels folk (Matt 15:24). Å andra sidan sände Jesus sina lärjungar för att förkunna evangelium till alla folk (Matt 28:19). Enligt aposteln Paulus har Gud fastställt gränserna inom vilka folken skall bo och söka Herren (Apg 17:26-27).

Enligt den ortodoxa kristna synen bildar ett folk en naturlig ram för människoliv. Överallt i världen har den ortodoxa kyrkan tjänat sitt eget lands nationella utveckling.

Nationalitetsidén

Under förra århundradet föddes *nationalitetsidén* i Europa. Den stärkte de andliga och ekonomiska resurserna i olika länder. Den fosterländska entusiasmen fick många vetenskapsmän, konstnärer och ekonomer att arbeta för sitt lands bästa. Den nationella kulturen utvecklades och den allmänna välfärden ökade både i Finland och i andra

Nationalism
orsakar krig

länder. Nationalitetsidén födde också självständighetsrörelser för att befria olika folk från utländskt styre.

Nationalandan har stärkt självkänslan för de små nationerna i deras kamp mot angrepp och förtryck. Oegennyttig verksamhet för sitt eget folks väl är samtidigt ett arbete för sin nästa.

Nationalitetsidén är av ondo om den utvecklas till *nationalism*. En delorsak till de båda världskrigen var den nationella och ekonomiska egoismen i de europeiska länderna. Nationalismen inom ett styrande folk har ofta lett till förtryck av etniska minoriteter. De mest hänsynslösa exemplen av detta är Stalins och Hitlers åtgärder, när de tvångsflyttade hela folkslag från sina hembygder eller förintade dem rent fysiskt. Också rädslan för medborgarnas egen framtid och försörjning väcker nationalismen till liv. Små etniska gruppers nationalism har också fött ändlösa strider om självbestämmanderätt och blodiga frigörelseförsök.

Patriotism som en
kraft i livet

I dag förstår man i allmänhet vilka faror nationalismen för med sig, även om man sällan kan undvika dem. Kristendomen anser att nationalismen är inte acceptabelt moraliskt. Å andra sidan har denna konfliktsituation orsakat villrådighet och ovetskap i Finland om hur man skall förhålla sig till fosterlandskärlek som ett värde. Rätt slags fosterlandskärlek är emellertid en styrka som ger innehåll i människans liv.

De ortodoxas nationella problem

Enligt den ortodoxa kristna synen bildar ett folk en naturlig ram för människolivet. Den ortodoxa kyrkan har alltid och överallt i världen tjänat landets nationella intressen. Det är positivt ifall kyrkan och folket kan identifiera sig med varandra, men efter världskrigen har det på den punkten uppstått problem.

De ortodoxa i
diaspora

I Västeuropa, Skandinavien och USA har de ortodoxa känt nationella fördomar mot varandra. De har inte velat ge upp sina egna nationella traditioner och inte heller acceptera landets officiella språk som ett gemensamt gudstjänstspråk. Detta har lett till att det inte finns någon enhetlig och samstämmig ortodox kyrka i västländerna. Den nationella tillhörigheten har för många ortodoxa betytt mer än religionen. Detta gäller de ortodoxa och deras ättlingar som har flyttat till väst från Balkan och Östeuropa.

De ortodoxas
strävan till att
närma sig varandra

Under de senaste åren har man emellertid också bland de ortodoxa över hela världen börjat sträva efter att övervinna de nationella fördomarna. Bland annat de ortodoxa kyrkornas arbete inom den ekumeniska rörelsen har med-

fört att de ortodoxa har börjat närma sig varandra, eftersom de ortodoxa har varit tvungna att samla sina led invid de andra kyrkornas representanter. Också den internationella ortodoxa ungdomsorganisationen *Syndesmos* gör ett värdefullt arbete för att övervinna nationella fördomar och för att föra den världsomfattande ortodoxa kyrkans medlemmar närmare varandra.

Uppgifter:

1. Hur upplevs fosterlandskärleken idag av den äldre och den yngre generationen?
2. Vad betyder fosterlandet för dig?
3. Varför anser många att den nationella friheten är ett självvärde?
4. Finns det olika nationalkaraktärer? Om du anser att sådana finns, uppge exempel.
5. På vilket sätt har nationalitetsidén betjänat olika stater?
6. Ge exempel på olika kännetecken på nationell stolthet.
7. Vad har nationalitetsidén betytt för den ortodoxa kyrkan?

5. ANSVAR FÖR HELA MÄNSKLIGHETEN

Ansvar för hela människosläktet

När man tidigare kunde hitta den kristna etikens nästa i närmiljön och bland det egna folket, har man nuförtiden börjat inse att ansvaret för sin nästa sträcker sig till främmande länder och kontinenter. Därför måste man i etiska värderingar allt oftare ta hänsyn till hela människosläktet.

Efter andra världskriget har man börjat betona solidariteten för hela mänskligheten. Tack vare massmedia har de olika kontinenterna kommit närmare varandra i människornas tankar, och man upplever allt starkare att alla länder är beroende av varandra. Den explosionsartade befolkningsökningen i världen, jordens begränsade naturresurser och många andra problem berör alltså hela jorden.

Folkens ödesgemenskap

Människosläktets enhet och folkens ödesgemenskap i dagens värld är inte endast en tanke utan ett konkret faktum. Människorna har nu en aldrig skådad möjlighet till fruktbar arbetsfördelning och samarbete, men också till en total undergång. När man tidigare tänkte att alla folk satt

ensamma i sin båt och försökte klara sig undan stormar utan att bry sig om andra, så inser man nu att alla länder sitter i samma båt och ett skeppsbrott ödelägger hela mänskligheten. De olika folken sammanbinds av behovet för ekonomisk och andlig utveckling och av rädslan för förintelse.

Den lidande delen av världen

Kontraster mellan
öst och väst, nord
och syd

Det är dock långt till mänsklighetens totala enhet. Det tycks mera vara en utopi, en dröm man strävar efter. Som ett hinder för enheten ligger för det första det *kalla kriget* och *kapprustningen* som rådde mellan det socialistiska öst och kapitalistiska väst under en lång tid. En annan orsak är den växande spänningen mellan de rika *industriländerna i norr* och de *fattiga länderna i söder*. Den rika delen av världen lever i den ekonomiska tillväxtens överflöd medan den fattiga delen har överhopats med allvarliga problem. Där lever de människor — 2/3 av världens befolkning — som lider av ständig hungersnöd. Varje år dör miljoner människor i hunger, och varje dag mister tusentals barn livet i avsaknaden av hälsovård.

Förvriden
handelspolitik

De fattiga länderna i syd kallas *utvecklingsländer*. De finns i Asien, Afrika och Latinamerika. En stor del av utvecklingsländerna är före detta kolonier vars naturresurser och produktion tjänade deras tidigare moderländer. Kolonierna har nu blivit självständiga, men de förvridda konstruktionerna av världsekonomin har inte ändrats. Industriländerna förbrukar 80 % av världens råmaterial och 90 % av den industriella produktionskapaciteten ligger där. Utvecklingsländerna har hamnat i en ond cirkel och tvingas sälja råmaterial och basprodukter billigt och köpa förädlingsprodukter från de rika länderna i nord med dyra pengar.

Orsaker till
underskottet i
utvecklingsländer-
nas handelsbalans

Handelsvillkoren har dikterats av de rika industriländerna. Inkomsterna av exporten av råmaterial och spannmål räcker emellertid inte till importen från utlandet. Många utvecklingsländer har därför tvingats att odla spannmål för export medan folket i det egna landet lider av hunger och bristsjukdomar. Den nuvarande produktionen av spannmål i världen skulle räcka som tillräcklig föda åt nästan alla världens människor, men en stor del av detta spannmål går till boskapsfoder i de rika länderna.

Utvecklingsländerna kan komma ur sin fattigdom endast genom att öka produktionen och göra den mångsidigare. Produktionsökningen förutsätter å sina sida kapitalbildning och utbildad arbetskraft, av vilka båda det råder en stor brist.

Analfabetismen
hindrar
utvecklingen

Utbildningssituationen illutstreras av följande statistik, enligt vilken det finns 130 miljoner barn i världen mellan 6-11 år som inte kan gå i skola. Av alla barn under 15 år arbetar 52 miljoner. Analfabetismen är därmed ett stort problem på jorden. Analfabetismen betyder inte bara att barnen inte kan läsa och skriva, utan också att deras världsbild är begränsad, okunskapen stor och många t.o.m. saknar ett människovärdigt liv.

Hurdan hjälp planeras?

Ett nytt
internationellt
ekonomiskt system

Det största problemet för utvecklingsländerna är emellertid den internationella handelspolitiken enligt vilken de rika industriländerna kan bestämma, till sin egen fördel, världsmarknadspriset för både råmaterialet som de behöver och de produkter de tillverkar. FN har försökt rätta till situationen genom att ge ut en konvention om *det nya internationella ekonomiska systemet* år 1974. Enligt den skall industriländerna avstå från egoistisk handelspolitik till utvecklingsländernas fördel. Då kunde utvecklingsländerna utvecklas till likvärdiga handelskumpaner med industriländerna. Industriländerna har godkänt denna konvention, liksom också det av FN fastställda målet för u-landsbistånd som är 0,7 % av bruttonationalprodukten. Dessa mål ger industriländerna ett moraliskt ansvar. Det har dock visat sig vara omöjligt att ändra världens ekonomiska system, eftersom industriländerna saknar politisk vilja.

Kyrkans
möjligheter

Det behövs en djupgående förändring i människornas attityder om ett globalt ansvar. De kristna kyrkorna borde vara med om att skapa en positiv attityd för u-landsbistånd i de olika länderna. De borde lära världen att se biståndet för de som lider som ett berikande värde för människolivet. De kristna kyrkorna har också egna biståndskanaler genom sitt missionsarbete. Hittills har man ofta lämnat lokala katastrofsituationer, såsom hungersnöd, i de olika världsdelarna utan bistånd och hjälp. Då har miljoner människor mist sina liv eller hamnat att leva i misär. Men i framtiden kan bristen av nödvändiga levnadsvillkor leda till världsomfattande kriser. Då hamnar de hungersdrabbade ländernas explosionsartade befolkningsökning och de rika ländernas strävan efter ekonomisk tillväxt i konflikt med varandra.

Osjälviskhet och
kärleken till nästan
som ett rättesnöre

Varje människa är skapad som Guds avbild och like. Därför har alla rätt till elementära levnadsvillkor. Bibeln ger inga detaljerade anvisningar för de kristna om hur de skall förfara sig i världens aktuella problem, utan vädjar endast till *osjälviskhet och kärleken till nästan* samt påminner om ansvaret inför Gud. Den kristna borde med gott

mod ta emot utmaningar, även om de verkar omöjliga, och förlita sig på trons kraft. Det är ju Gud själv, genom sin Son Jesus Kristus och den Helige Ande, som alltid i sista hand verkar i olika situationer. Den ortodoxa kyrkans lära om att människan har fått egendom och rikedom för att hon skall hjälpa de som lever i misär, utvidgas idag till att gälla inte bara närmiljön utan också främmande folk och avlägsna världsdelar. Denna lära riktar sig till den enskilda människan, men ger också ett kollektivt ansvar som gäller alla folk.

Uppgifter:

1. Vilka problem kan man möta i biståndesarbetet?
2. I vilken form borde man ge bistånd?
3. Vilken betydelse har Finlands ortodoxa kyrkas missionsarbete enligt dig?
4. Ta ställning till följande åsikt:
"Man måste först lösa problemen för det egna landets icke utvecklade delar och först därefter kan man hjälpa utvecklingsländerna."
5. Hur kan man förklara orsaken till att antalet analfabeter bara ökar i världen?
6. Vilken uppgift har kyrkan i världen?
7. Läs Luk 12:15-21. På vilket sätt är denna liknelse aktuell också i dagens värld?

6. RESPEKT FÖR ÖVERHETEN

Olika uppfattningar om staten

- Aristoteles: "Den största välgöraren är den som först grundade staten."
- Anarkister (an 'nej', arkia 'styre', 'regering'): Staten grundar sig på exekutiv makt.
- Marx: Stater har garanterat olika privilegier för en samhällsgrupp. Klassherraväldets bestämmelser behöver inte efterföljas.
- Kristen etik: Överheten är satt av Gud, och därför skall den kristna lyda överheten.

Nya testamentets undervisning

Den ortodoxa kyrkan lär att man skall respektera överheten. Kyrkan stöder sig i denna lära på Bibeln. När de judiska ledarna frågade Jesus ifall de skulle betala skatt till kejsaren, svarade han: "Ge kejsaren det som tillhör kejsaren och Gud det som tillhör Gud" (Matt 22:21).

Jesus fick också kämpa mot en politiskt förvriden uppfattning om Messias. Enligt den skulle han befria judarna från den romerska kejsarens herravälde. Jesus hade ingen politisk uppgift eller program utan han uppmanade alla att söka "Guds rike och hans rättfärdighet" (Matt 6:33). Inte heller Jesu bergspredikan (Matt 5-7) innehåller någon samhällelig förkunnelse eller individuetisk undervisning. I bergspredikan talar Jesus om bönen, fastan, Guds omsorg och kärleken till nästan. Det karaktäristiska för absolutismen i Jesu etiska undervisning är förbudet att hämnas och uppmaningen att älska sin fiende (Matt 5:38-42 och 43-48). Dessutom undervisade han om oegennyttig villighet till goda gärningar eftersom också Gud slösar med sin kärlek. De kristna skall också i lösandet av samhällsetiska problem dra sina egna slutsatser med utgångspunkt från Jesu undervisning.

Jesus avvägrade också frestaren som visade honom "alla riken i världen och deras härlighet", och lovade ge honom allt han såg ifall Jesus skulle falla ner och tillbe honom. Men också då motstod Jesus den världsliga maktens frestelser (Matt 4:8).

Aposteln Pauli undervisning i Romarbrevet har under tidernas lopp format de kristnas positiva inställning till den politiska överheten. Han skriver: "Varje människa skall underordna sig all den överhet hon har över sig. Ty det finns ingen överhet som inte är av Gud." Enligt Paulus skall de styrande kämpa mot det onda och straffa överträdarna. "Det är inte för inte som överheten bär sitt svärd." Det är samvetet och inte rädslan som driver de kristna till lydnad enligt Paulus (Rom 13).

Enligt den helige Johannes Chrysostomos (d. 407) syftar Paulus inte på en viss person eller regent när han talar om överhetens gudomliga ursprung, utan han talar allmänt om överheten. Den behövs "så att folken inte driver som vind för våg".

Aposteln Paulus undervisar de troende också att be för makthavarna "så att vi kan leva ett lugnt och stilla liv, på allt sätt fromt och värdigt" (1 Tim 2:2). Därför har den ortodoxa kyrkan överallt i världen — både i länder med ateistiskt eller muslimskt styre och i USA, Grekland och Finland — bett i sina gudstjänster för "vårt statsöverhuvud, riksdagen och hela regeringen och försvarsmakten".

Redan urkyrkans fäder har funderat över den kristna läran om staten. Den *helige Ireneos* (d. ca 202) anser att Gud satte överheten för att *avvärja våld och orättvisa* som var följder av *människans ondska*. Eftersom människorna inte längre fruktade Gud, drev han dem, enligt Ireneos, till att respektera lagen och landets överhuvud. Ireneos företräder därmed den fornkyrkliga uppfattningen att Gud lät statssystemet uppstå på grund av människans syndfullhet, och statens uppgift var alltså att genom lagar befrämja det moraliska livet.

I västkyrkan uppstod en annorlunda uppfattning om staten. Den grundade sig på uppfattningen om människans natur. Enligt den ligger inte ursprunget till staten i människans syndfullhet, utan i hennes *sociala karaktär*, hennes vilja och förmåga att samarbeta med andra. Staten möjliggör därmed människans naturliga strävan till det goda och kontrollerar samtidigt medborgarnas handlingar genom lagar. Också enligt denna uppfattning har staten fått sitt bemyndigande av Gud.

Frågan om statsform

Statsformerna har förändrats under århundradens gång. Monarkier, ledda av kungar eller kejsare, har så småningom fått ge vika. Istället har uppstått demokratier med folkvalda institutioner.

Demokratisering

Också demokratier har fått olika former allt efter folkens olika historiska situationer. Den västerländska demokratin bygger på mångpartisystem medan i de socialistiska länderna bara det socialistiska partiet är tillåtet eller partiet har förbehållit sig den regerande ställningen.

Hos oss hör också *maktövervakningen* till ett demokrati. Detta sker med hjälp av riksdagen eller oppositionen, den allmänna opinionen, partiernas inbördes kritik, regerings-skiften osv. Respekt för överheten betyder därmed inte en viljelös underkastelse, utan en *strävan till rättvisa, övervakning och kritisk värdering*.

Kyrkans självständighet och individens samvetsfrihet

Den ortodoxa kyrkan, liksom andra kyrkor, behöver inte identifiera sig med en viss statsform eller ställa sig bakom ett visst samhällssystem. Den kristna skall modigt leva som en sann kristen under alla politiska system, men hon har också rätt att få njuta av samvetsfrihet i sin fromhetsutövning. Också kyrkan kan lyda sin Herre i alla politiska situationer men den skall inte heller vara rädd för martyrskap. Förtryck som utövas av en regeringsmakt för att upprätthålla sin egen ställning och politiska ideologi, oberoende av vilket system det gäller, strider emellertid mot den kristna människosynen och samvetsfriheten.

Man skall lyda Gud i första hand och människan i andra hand

Enligt Bibeln står Guds vilja högst av allt. Om den kristna övertygelsen hamnar i konflikt med statsmaktens intressen, skall man lyda Gud mer än människan (Apg 4:19). De första kristna valde hellre martyrskap än underställde sig tvånget att dyrka avgudar.

Partipolitik

Statens åtaganden

Förr i tiden skulle staten *bevaka ordningen, skipa rättvisa och försvara landet* mot utländska fiender, men idag har dess uppgifter utvidgats till att också gälla den ekonomiska samt social- och utbildningspolitiska utvecklingen. Staten skall alltså sköta om *medborgarnas välfärd*.

De kristnas deltagande

Ett demokratiskt system förutsätter att dess medlemmar deltar i politisk verksamhet, och ett deltagande i sig är inte i strid med den kristna övertygelsen. Dagens politiska beslut är emellertid så mångdimensionella att det är svårt att förutse alla deras påföljder. Därför måste beslutsfattaren ofta ty sig till en partipolitisk uppfattning. Detta är inte etiskt fel i sig, men i många fall behövs det också att man tar hänsyn till hela folkets gemensamma bästa. Det partipolitiska tänkandet framföder nog egoism och strävan efter partipolitisk framgång, men å andra sidan tryggar den partipolitiska mekanismen samhällets jämbördiga och rättvisa utveckling i sådana demokratiska system som vi har t.ex. i Finland.

Kyrkans roll i politiken

Kritik riktad mot kyrkorna

Kyrkorna har blivit kritiserade för att de inte har varit förespråkare för samhällseliga reformer, utan alltid stött de rådande samhällssystemen. Denna kritik, som riktar sig mot kyrkornas historia, framförs emellertid ur vår tids synvinkel, och idag lever vi ju i en dynamisk tid med ständiga reformer. Förr var tiden en annan, och kyrkorna hade ingen möjlighet att vara en föregångare. Man såg inga problem. Inte heller idag är det kyrkoledarnas uppgift att ständigt hålla med i modets strömningar. Kyrkan skall förkunna frälsningens budskap som hör till alla tider. Dessutom är många samhällseliga problem politiska, och kyrkans aktiva deltagande i politiken skulle binda kyrkans möjligheter i dess andliga missionsarbete.

Kyrkan försvarar sig

Den kristna i samhället

Den kristna undervisningen utgör fortfarande en grund för vår tids världsåskådning, även om man inte direkt kan märka det. En kristen människa handlar kristet när hon visar tolerans mot olika samhällseliga åsikter och respekterar andras politiska övertygelser även om hon själv inte

kan stödja dem. Den kristna möter i samhället många intressekonflikter och meningsmotsättningar, men hon kan utgående från sin tro söka lösningar till olika problem. Rätt slags kristlighet verkar positivt inom familje- och arbetslivet, organisationer, politiken och samhället.

Uppgifter:

1. Karaktärisera Jesu inställning till politiken.
2. Vilket bibelcitат har starkt påverkat de kristnas respekt för överheten?
3. Vilka motsättningar rådde tidigare i de kristna uppfattningarna om statens etiska uppgifter?
4. Vad anser du om att de kristnas deltagande i politiken?
5. Fundera över i vilka situationer du skulle vara tvungen att med hot om straff vägra lyda överhetens order.
6. Vilka problem uppstår ifall kyrkan deltar i politiken?
7. Passar demokratin in i kyrkan?
8. Detta stycke inleds med olika uppfattningar om staten. Försök motivera dem.

7. KYRKAN OCH STATEN

Problematiken kring förhållandet mellan staten och kyrkan

Både statsmakten och kyrkan har stor auktoritet i samhällslivet. Förr i tiden var kyrkans auktoritet i allmänhet mycket större än idag. Statens och kyrkans inbördes relationer har växlat under historiens lopp från samarbete till fiendskap, och aldrig har relationerna varit socialetiskt problemfria. Relationerna mellan kyrkans och staten har bedömts på många olika sätt. En del anser att kyrkan och staten har genom att stödja varandra befrämjat varje lands väl, medan andra anser att staten har begränsat kyrkans förkunnelsefrihet eller att kyrkan har bromsat samhällets utveckling.

Statskyrkosystemets uppkomst

Martyrtiden

Under de tre första århundradena av Kyrkans existens blev de kristna förföljda eftersom de inte deltog i hedniska offerförrättningar och inte gick med på att tillbe Roms kejsare som Gud. Många kristna led martyrdöden.

De kristna blev isolerade från statens verksamheten.

Ändå påverkade de det romerska samhället i positiv riktning genom sitt mod, sin ärlighet och sin trosövertygelse.

Kyrkans statliga ställning förändrades totalt när kejsar **Konstantin den store år 313** avslutade förföljandet av de kristna. Under följande regenter, år **380**, blev kristendomen en **statsreligion**. Den blev därmed den enda tillåtna och officiella religionen i det östromerska riket.

Staten och kyrkan verkade nu tillsammans i Östrom och de stödde varandra. Staten bevakade ordningen bland sina medborgare, garanterade kyrkans frid och hjälpte kyrkan i dess missionsarbete. Kyrkan å sin sida uppfostrade goda och trogna medborgare åt staten och befrämjade det sedliga livet i riket. **Staten och kyrkan hade därmed sina egna uppgifter och verkade i god sämja.** Alliansen mellan kyrkan och staten jämfördes med att de hör ihop på samma sätt som kroppen hör ihop med själen.

Samarbetet mellan
staten och kyrkan

De goda relationerna mellan kyrkan och staten hade den påföljden att samhället och kulturen förkristnades. **Lagstiftningen, människornas levnadssätt, de etiska värdena och konstens olika former påverkades av kristendom.** Den östromerska samarbetsformen mellan kyrkan och staten spriddes genom missionsarbete till nya ortodoxa länder, bl.a. Ryssland. Detta ledde till att folk och religion identifierade sig med varandra och den kyrkliga kulturen sammanmälte till en del av folkens nationella särdrag.

Regenterna fick emellertid för stor makt i kyrkans angelägenheter vilket begränsade kyrkans oberoende.

I **Västeuropa** fick kyrkans samhälleliga ställning en annan riktning än bland de ortodoxa folken. **Roms påve** grundade **Kyrkostaten** i mellersta Italien som grund för den **världsliga makten**. Kyrkans världsliga makt utökades genom förläningar som regenterna skänkte biskopar och klosterledare. Under hela medeltiden rådde det en maktkamp mellan påven och den västliga kejsaren. Västkyrkans oberoende stöddes av kyrkans egen kanoniska rätt, den rikedom som kyrkan fick genom beskattning och gåvor och de kyrkliga straffmetoderna, bannlysning och interdikt, som kyrkan utövade både mot enskilda människor och olika folk.

Reformationen, som motsatte sig påvens makt, tydde sig till regenternas beskydd. Därmed fick **regenterna** i de protestantiska länderna den högsta makten i kyrkan. Alla undersåtar skulle bekänna sig till samma religion som regenten. Så föddes principen "vems land, dess religion". **Riksdagen** och regenten stadgade kyrkolagar som styrde kyrkans verksamhet. I Sverige och Finland skulle statsmakten garantera att det rådde "endräkt om tron och den rätta gudstjänsten". Prästerskapet i de olika länderna bildade vid riksdagen ett eget stånd och tillsammans med det

adliga ståndet hade de en stor auktoritet.

Kyrkan och staten fjärrar sig från varandra

Krav på skilsmässa
mellan staten och
kyrkan

Under förra århundradet höjdes emellertid krav på att kyrkan och staten skulle skilja sig från varandra. Detta orsakades dels av de sociala och ekonomiska problem som Europas industrialisering ledde till. Arbetarklassen började kämpa för att förbättra sina levnadsvillkor. Kyrkan höll sig utanför denna kamp. Naturvetenskaperna odlade en kritisk inställning till religion. Marxismen ansåg att religion var "opium för folket". Kampen för materiell utveckling ledde till sekularisering. Kyrkan hade tidigare tagit hand om bl.a. fattigvården och skolväsendet, men nu ansåg man att kyrkan inte längre hade tillräckliga möjligheter för att sköta dessa sociala skyldigheter. På 1800-talet föddes, påverkad av många faktorer, en strävan att skilja de samhällsliga och statliga plikter från kyrkans direkta inflytande.

Skilsmässa mellan
kyrkan och staten

Nordamerikas Förenta Stater var det första landet där kyrkan och statsmakten verkade åtskilda från varandra. Den amerikanska regeringen ställer sig emellertid välvilligt till det religiösa livet. I Europa var Frankrike först att skilja staten och kyrkan åt. Detta skedde år 1905. Den stora socialistiska oktoberrevolutionen skiljde kyrkan och staten åt i Ryssland. Samma hände sedan i andra dåvarande socialistiska länder.

I Västeuropa har den romersk-katolska kyrkan slutit konkordat eller avtal med olika regeringar. I konkordat bestäms kyrkans verksamhetsrättigheter. I de protestantiska länderna däremot, som t.ex. i Tyskland, England och i de nordiska länderna är statskyrkosystemet fortfarande i bruk.

Den ortodoxa kyrkan

Situationen i
Finland

Finland har av historiska skäl två stats- eller folkkyrkor, den evangelisk-lutherska och den ortodoxa kyrkan. Dessutom verkar i vårt land flera fria religiösa samfund som inte accepterar statskyrkosystemet.

Administrationn

Enligt statskyrkosystemet hör den högsta ledningen av Finlands ortodoxa kyrka till landets regering. För den inre administrationen har kyrkan sina egna organ. Riksdagen stiftar kyrkolagar på förslag av kyrkomötet, och statsmakten upprätthåller ekonomiskt kyrkans centrala förvaltning, prästutbildning, religionsundervisning samt själavård bland militärer och fångar.

Skall den nuvarande situationen bibehållas?

Situationen i andra delar av världen

Den kristna etikens ställning

Sammandrag

Många anser att folkkyrkornas relationer i Finland är exemplariska, eftersom båda parter kan sköta sin uppgift utan att begränsa varandra. Men man har också krävt att kyrkan och staten skulle helt skilja sig från varandra. Den nuvarande situationen garanterar den ortodoxa kyrkan trygga versamhetsbetingelser samtidigt som den inte begränsar kyrkans gudstjänstliv eller missionsuppgift.

Den ortodoxa kyrkan har folkkyrkoställning i Finland, Grekland och på Cypern. I de muslimska och socialistiska länderna har kyrkans verksamhet begränsats. I Västeuropa och USA finns ortodoxa minoritetskyrkor som har grundats av emigranter och invandrare. I många länder har den ortodoxa kyrkan förlorat sin tidigare trygga ställning vid statsmaktens sida, men den har alltid bibehållit ett varmt och nära förhållande till folket.

I ett sekulariserat och pluralistiskt samhälle, såsom i Finland, är den kristna världsåskådningen en av många. Därför kan man inte förutsätta att den kristna etiken skulle nödvändigtvis ligga som grund för lagstiftning. Den kristna övertygelsen kan emellertid påverka etiska beslut, och kristna värden och normer kan göra människornas samveten känsligare.

Sammandrag om olika relationer mellan kyrka och stat:

- 1) Kyrkan och staten tjänar varandra utan att blanda sig i varandras inre angelägenheter (teoriskt sett i t.ex. Öst-rom och Bysans).
- 2) Kyrkan och staten bildar en enhet (t.ex. i protestantiska länder under vissa historiska skeden). *Finland*
- 3) Kyrkan är skild från staten, men statsmakten har en positiv inställning till kyrkan (t.ex. i USA och vissa tider i Frankrike).
- 4) Kyrkan är skild från staten, och statsmakten har i allmänhet en negativ inställning till kyrkan (t.ex. i socialistiska länder).

Uppgifter:

1. På vilket sätt har kristendomen påverkat
 - lagstiftning
 - levnadssätt
 - etiska värden
 - konst?

Ge exempel på varje.
2. Beskriv med egna ord hurdan relation olika kyrkor har haft med statsmakten.
3. Varför började kyrkan och staten fjärma sig från varandra?
4. Hur skulle livet för den ortodoxa kyrkan i Finland förändras om folkkyrkoställningen ändrades?
5. Jämför den ortodoxa kyrkans ställning i olika delar av världen.
6. Hurdan relation har de olika politiska partierna och kyrkorna i Finland?

8. KRIG OCH FRED

Bibelns syn

Ett krig är en stor olycka för ett folk och ett brott mot människosläktets enhet. Alla folk härstammar från samma förfäder och därmed är de ättlingar till samma familj. Människorna är skapade för att leva i gemenskap och broderskap. Därför utgjuter man brödrablod i krig.

Gamla testamentets syn

Bibelns förhållande till krig är emellertid inte problemfritt. Israels folk förde enligt Guds plan anfallskrig (erövrandet av Kanaans land), försvarskrig (Domartiden) och befrielsekrig (Saul och David). Enligt Gamla testamentets synvinkel var dessa krig heliga. Men i Gamla testamentet kommer också fram en strävan till fred som förknippas med förväntan av den messianska tiden: Fredsfursten skall föra med sig både rättvisa och en fredens tidsålder. "Då skall de smida sina svärd till plogbillar och sina spjut till vingårdsknivar. Folken skall ej mer lyfta svärd mot varandra och inte mer lära sig att strida" (Mika 4:3).

Nya testamentets Gud är fridens Gud (Rom 15:33) och Kristus är "vår fred" (Ef 2:14). Frid betyder gemenskap med Gud och glädje i den Helige Ande (Rom 14:17). Kristus uppmanar oss, som sina efterföljare, att hålla fred (Matt 5:9) och förväntar sig att vi aktivt skulle arbeta för försoning, rättvisa och fred i Guds värld. Han varnar för våld: "Alla som griper till svärd skall dödas med svärd" (Matt 26:52). Fiender och förföljare skall enligt honom övervinnas med hjälp av bön, och han förkastar principen "öga för öga" (Matt 5:43-44). I Nya testamentet är krig ett demoniskt fenomen av det onda som skall bekämpas (Upp 6:2,4).

Olika uppfattningar om krig

Bland de kristna har det redan från de första tiderna funnits två olika sätt att förhålla sig till krig.

Pacifism

Dels finns det *pacifister* eller *vapenvägrare*, som förbjuder de kristna att gripa till vapen (Matt 26:52). Justinus Martyren (d. ca 165) skrev: "Vi, som tidigare var fyllda av krig och allt det onda och slaktade varandra, har övergivit våra vapen runt hela landet. Vi kämpar inte mot våra fiender, utan gärna lider för Kristi saks skull."

Förbjudna och tillåtna krig

Men å andra sidan har man bland de kristna ställt *försvarandet av fosterlandet* och *dess frihet* jämsides med strävan efter fred. Den nationella friheten anses vara ett

värde i sig och man har indelat krigen i försvars-, befrielse- och erövringskrig. Det sistnämnda har varit moraliskt helt förbjudet. Däremot försvars- och befrielsekrig har ansetts vara moraliskt acceptabla, eftersom man genom dem har velat beskydda det egna folket. Man har tillåtit sig att välja det mindre onda.

De världskrig som fördes under den första hälften av vårt århundrade ansågs vara förödande och efter dem uppstod olika fredsrörelser. Men de lokala krigen har inte upphört utan tvärtom ökat i antal. Många av krigen har varit inbördeskrig mot makthavare eller nationella strider på socialismens ruiner.

Uppfattningen om krig och fred har fördjupats och förändrats. I en snäv bemärkelse råder det fred när nationer inte krigar med varandra (negativ fred). I en vidare bemärkelse råder det fred när det inom en nation inte förekommer vare sig direkt eller planmässigt våld (positiv fred). Då kan alla människor uppleva frihet och deras basbehov i livet blir tillfredsställda.

I den positiva fredsuppfattningen likställer man krig med elände. I krig berövar man människornas liv; de dödas. Också elände berövar människorna deras liv, inte direkt och snabbt som en kula eller en bomb, utan sakta genom hunger och sjukdomar.

Dagens tidevarv med krigsteknologi och kärnvapen gör det allt svårare att indela krigen i olika fack. Det finns ingen sådan situation som skulle berättiga användandet av kärnvapen eftersom de är så förödande. I kärnvapenkrig står människorna inför två slutgiltiga alternativ: liv eller död.

Mänskligheten har fått ett nytt problem med den allt större vapenindustrin. Den kräver stora resurser som skulle behövas till exempelvis u-landsbistånd. Krigsindustrin har i allmänhet varit en stor sysselsättande faktor i världen under flera årtionden, och många vetenskapsmän har offrat sina talanger för krigsvetenskaplig forskning. Ökningen av krigsindustrin har orsakats av den internationella spänningen, dess sysselsättande verkan i samhället och viljan att testa krigsteknologiska forskningsresultat. Kapprustningen har slukat tiotals gånger mer pengar än biståndsarbetet. Den fanatiska krigsindustrin förbinder enorma nationella resurser och förstör livshoppet för miljoner fattiga. Den förtrycker de hungrande i världen.

Konferenserna har lett till några framsteg, men kärnvapenarsenalerna är fortfarande enorma. Den internationella spänningen och bristen på tillit förhindrar stormakterna att i betydande grad förstöra sina kärnvapenspetsar. Bland nationerna råder principen: om du vill ha fred, var beredd på krig. Man är också rädd för att någon aggressiv regent eller diktator lyckas tillverka egna kärnspetsar i framtiden. Endast rädsla kan då förhindra att illvilliga äventyrare börjar utöva utpressning. Mänskligheten måste alltså lära sig att **leva i skuggan av kärnvapen** och tålmodigt överlägga om internationella problem.

Kyrkans och de kristnas uppgift i fredsarbetet

Den kristna kyrkan deltar i fredsarbete från sina egna utgångspunkter och i enlighet med sin egen uppgift och karaktär.

Fredens evangelium och bön

1) Kyrkans viktigaste medel är att **förkunna fredens evangelium** för alla och överallt. Kyrkans fredsarbete förverkligas också genom **bön**, när kyrkan i sina gudstjänster och de enskilda kristna i sitt böneliv lovprisar Gud för livets gåva och ber om fred och välsignelse i allt för det egna folket och hela mänskligheten. Freden, som är både en gåva och en kallelse, inrotas i människornas tankar genom ständiga fredsböner.

Fredsfostran

2) En av metoderna för kyrkans fredsarbete är **fredsfostran**. Den lär oss att acceptera människornas olikheter, verkar för rättvisa och hjälper socialt sämre ställda människor. Fredsfostran är en väsentlig del av **den kristna fostran i församlingen, familjen och skolan**. Enligt Bibelns människosyn tillhör alla människor Guds gemensamma människosläkte som skall ta ansvar för varandra.

Att stödja fredsarbetet

3) I sitt fredsarbete vill kyrkan inte isolera sig från samhällets **övriga fredsarbete**, utan **stödjer** det.

Att upprätthålla hoppet

4) De kristna skall inte förlora **hoppet**. Desperation är en fredens och rättvisans fiende. Den kristne har sina starkaste medel i **tro, hopp och kärlek**. (Ur den fredsteologiska komminikén av Finlands Ekumeniska Råd.)

Förhållandet till försvarsmakten

Alla finska medborgare är **skyldiga** att delta i **försvarandet av fosterlandet**. Lagen stadgar en värnplikt, som gäller alla finska män. Det är emellertid möjligt att vägra från vapentjänst på grund av **samvetsskäl** som grundar sig på religiös eller etisk övertygelse. En sådan person skall uppfylla sin försvarsskyldighet genom att antingen tjänstegöra **utan**

vapen eller genom **civiltjänst**. Vapenvägran accepteras i cirka 20 länder. I andra länder kan vapenvägran bestraffas med t.o.m. dödsstraff.

Försvarsmaktens verksamhet är en viktig del av den nationella säkerhetspolitiken. Det finns alltid en risk att ett **vapenlöst tomrum** drar erövrade till sig. Utan försvarsmakt skulle också landets **inre förhållanden** möjliggöra uppkomsten av enskilda organisationer som använder sig av våld, krig mellan olika intressegrupper, förtryck av de svaga och de starkas makt. Av män som är utbildade av försvarsmakten är det möjligt att samla ihop fredsbevarande grupper för FN:s internationella arbete. Sådana grupper behövs i olika delar av världen för bl.a. bevakningsuppgifter.

På grund av de ovannämnda yttre och inre faror för riket anser **Finlands kyrkor** att **försvarsmakten är nödvändig**. Därför har kyrkorna, när de gäller det egna landet, inte kunnat ansluta sig till kraven av absolut pacifism eller ovillkorlig ensidig vapennedrustning. En del andra **religiösa samfund** kan inte acceptera vapentjänst, eftersom de anser att den strider mot Bibelns lära och inte respekterar livet.

Kyrkan finner det emellertid önskvärt att lagen skulle förhålla sig mänskligt till personer som på grund av samvetsskäl vägrar ta till vapen, men som accepterar något annat sätt att värna om det egna landets säkerhet.

Uppgifter:

1. Karaktärisera med egna ord Bibelns syn på krig och fred.
2. Hur har uppfattningen om krig och fred förändrats under historiens gång?
3. Kan ett krig vara berättigat? Motivera din åsikt.
4. Vad är pacifismens mål och hur realistiska är de?
5. Försvarsmakten ur den kristna synvinkeln.
6. Varför är så många pessimistiska när det gäller världens framtid?
7. Kristendomen har en optimistisk syn på världens framtid. Vad grundar sig den på?

9. DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Mänskligheten hoppas innerligt att det skulle råda fred på jorden. Den nationella freden hotas inte bara av fientliga

stater, utan också av olika uppror och revolutioner inom landet. Dessa orsakas av förtryck och att man kränker de mänskliga rättigheterna. En värld där de mänskliga rättigheterna respekteras är ännu en stor utopi, en drömbild för mänskligheten. Detta hindrar emellertid inte att både enskilda människor och olika folk skulle arbeta för de mänskliga rättigheterna.

Makthavare, som utövar förtryck, kan nog upprätthålla samhällsfreden med hjälp av vapen, tortyr och taggtrådar men en sådan fred är våldets, maktens och terrorns fred. En sann fred råder först när man accepterar frihet och skipar rättvisa.

Deklarationen om de mänskliga rättigheterna

Samarbete för fred

Förenta Nationerna, som grundades efter andra världskriget för att lösa konflikter mellan olika länder och för att utveckla samarbetet mellan dem, strävar också till att befrämja staternas inre fred. Därför *utgav FN en allmän deklaration om de mänskliga rättigheterna* år 1948.

Frihet och jämlikhet

Deklarationens högsta mål för de olika folken är att skapa en värld där människorna kan leva utan rädsla och nöd. Det väsentliga i den allmänna deklarationen är att ge uttryck för den princip att alla människor föds fria och jämlika och att de därför har samma rättigheter. Deklarationen består av 30 artiklar som innehåller bl.a. följande krav:

Samstämmiga mänskliga rättigheter

- Avskaffandet av slaveri och tortyr
- Jämlikhet för alla inför lagen
- Allmänna medborgarfriheter i hela världen (yttrande-, samvets- och religionsfrihet)
- Grundtrygghet för alla (rätt till arbete, tillräcklig föda och hälsovård)
- Rätt till undervisning samt möjlighet till att bli delaktig av vetenskapens framsteg och njuta av konst

Skyldigheter mot samhället

Deklarationen om de mänskliga rättigheterna betyder samtidigt att man också har *skyldigheter*. Om barnen har rätt till föda, är någon skyldig att se till att barnen får den. Om medborgarna har rätt till arbete, har någon skyldighet att ansvara för sysselsättningen. "Envar har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans personlighet ensam är möjlig" (29:de artikeln).

Deklarationens betydelse

Råd för lagstifning

Förenta Nationernas alla medlemsstater har godkänt deklarationen om de mänskliga rättigheterna, med detta inter-

nationella dokument är inte förpliktande på samma sätt som lagar. Därför förverkligas dokumentets principer på olika sätt. Deklarationen är närmast av en moralisk betydelse, men dess principer kan ligga som grund för de enskilda staternas lagstiftning. Miljoner människor runt om i världen får veta vilka grundrättigheter de har och kan börja kämpa för dem i sina egna länder. Denna Förenta Nationernas deklaration har en vidare betydelse i det att den ger uttryck för globala etiska principer och erkänner existensen av dessa. Den befrämjar tanken på ett globalt ansvar.

Kränkning av de mänskliga rättigheterna

Runt om i världen blir de mänskliga rättigheterna nertrampade på ett grymt sätt. En undersökning visar att över 60 länder använder sig av systematisk tortyr för att injaga fruktan bland befolkningen eller för att lamslå oppositionen. Över 120 länder har fortfarande dödsstraff i bruk. Människor blir illegalt avrättade runt om i världen.

De mänskliga rättigheternas rötter

Den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna har sina rötter på flera håll. En del av dem kan man hitta i kristendomen (budorden och Jesu undervisning), men också i indiska uppfattningar (speciellt i Gandhis undervisning om icke-våld). Den väsentliga utgångspunkten för de mänskliga rättigheterna finns emellertid i *naturrättsläran*, som fick sin början redan från antikens filosofi.

Naturrättsläran

Enligt naturretten leds det etiska och moraliska livet av principer som är jämförbara med naturens lagar, fysikens och biologins principer. Inom det moraliska handlandet, liksom i naturen, råder lagen om orsak och verkan; varje handling har alltid en påföljd. Ur naturretten har uppkommit en övertygelse, att alla människor har samma grundrättigheter.

Immanuel Kant (d. 1804) uttryckte existensen av den eviga moralen enligt följande: "Två ting undrar jag ständigt över: stjärnhimlen ovanför mig och moralläran inom mig."

Den kristna synen på de mänskliga rättigheterna

Människovärdet som grund för rättigheterna

Den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna har också en viktig betydelse för den kristna etiken. Människan är skapad till *Guds avbild* (1 Mos 1:26-27). Detta ligger som utgångspunkt för den kristna synen om *människans höga värde*, som i grunden är en del av människans väsen. Var och en är också ett barn till Gud Fader och därmed har alla rätt till ett människovärdigt liv. Slaveri, tortyr, begränsning av medborgarrättigheter och likgiltighet inför andras lidande betyder att man föraktar människans värde.

Rätten att vara
annorlunda

Alla måste acceptera olikheterna hos människor, bland raser och inom nationella kulturer. Det råder många motsättningar mellan nationer och raser i världen och många av dem grundar sig på ekonomisk och politisk förtryck. Ändå bildar människosläktet en livskraftig helhet. Varje svag människa och varje litet folk har rätt att existera och en rättighet till säreget liv och egen kultur.

FN:s deklarationer

En sund livsmiljö
för barn

Konvention* om barnets rättigheter (20.11.1989**)

Inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Man skall förhindra handel med barn.

Avskaffande av
rasfördomar

Konvention om raser och mot rasdiskriminering (26.9.1967)

Rasdiskriminering förkväver utvecklingen av de människor som är föremål för det, fördärvar dem som tillämpar det, utsår nationell tvedräkt, föder internationella konflikter och hotar världsfreden.

Diskriminering av
kvinnor

Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (18.12.1979)

Man skall vidta alla lämpliga åtgärder för att ändra sociala och kulturella beteendemönster för att därmed avskaffa fördomar samt seder och bruk som grundar sig på föreställningen om det ena könets underlägsenhet.

Omsorg för de
handikappade

Deklaration om handikappade personers rättigheter (9.12.1975)

Handikappade personer har rätt att få sina särskilda behov tillgodosedda i ekonomisk och social planering på alla nivåer.

Uppgifter:

1. Hur visar du i det dagliga livet att du uppskattar andra människor?
2. Bedöm finska förhållanden med utgångspunkt från FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna och andra ovan nämnda deklarationer och konventioner av FN.
3. Hurdant är det finska samhället om man betraktar det från de religiösa fördomarnas synvinkel?
4. Ta reda på under vilka omständigheter de ortodoxa lever i olika länder och samhällen med utgångspunkt från religionsfriheten (t.ex. Västeuropa, Usa, socialistiska länder och muslimska länder).
5. Vilka orsaker föder rasism och vilka medel finns att utrota den?

* Till skillnad från deklarationer är konventioner juridiskt bindande dokument för de stater som ansluter sig till dem. Övers. anm.

** FN antog en deklaration om barnets rättigheter år 1959. Övers. anm.

C. Det sexuella livet och äktenskap

- Familjen som samhällets kärna
 - Utformningen av äktenskapets sakrament
 - Kristna aspekter på familjeplanering
 - Problem i samband med blandäktenskap
-

10. FAMILJEN OCH SAMHÄLLET

Äktenskapsplaner

Enligt Bibeln skapade Gud människan till man och kvinna, eftersom han insåg att det inte var gott för människan att vara ensam (1 Mos 2:18). De äkta makarnas uppgift blev att vara fruktsamma och föröka sig (1 Mos 1:28) samt att vara varandra till hjälp och glädje.

De olika könen är en gåva åt människolivet så att människan skall kunna skapa nytt liv. Det sexuella intresset för det motsatta könet är en naturlig del av människolivet. En uppvaknande kärlek är alltid en berikande och uppfostrande upplevelse i ungdomars liv.

Den kristna etiken medger att könsdriften har en stor positiv betydelse, men det betyder inte detsamma som den sk. sexuella friheten. Också här har människan ett ansvar för sig själv och sin nästa. Bibeln innehåller därför varningar som begränsar det sexuella livet. Den mest kända av dem är budordet som förbjuder att begå äktenskapsbrott. Detta bud vill bevara äktenskapets enhet och renhet (2 Mos 20:14). Jesus varnade sina efterföljare för att smutsa ner sina tankar och sitt hjärta (Matt 5:27-28), eftersom tankarna ofta leder till gärningar. Jesus ville att kärleken skulle vara så omfattande och hållbar som möjligt.

I ljuset av Jesu undervisning är föräktenskapliga förhållanden inte förenliga med den kristna moralläran. Sexualitet är inte en sällskapsform eller ett redskap för njutning, utan ett uttryck för två människors djupa och fasta samhörighet. När två unga sällskapar har de ett etiskt ansvar

Trohet inom
äktenskapet

Föräktenskapliga
förhållanden

Lyckan i äktenskapslivet och dess problem

för varandras framtid. Då är det bra att komma ihåg Bibelns ord: "Kärleken vållar inte din nästa något ont" (Rom 13:10).

Människan dras till äktenskap av ett naturligt intresse för det motsatta könet. Detta intresse finns i människans väsen. Uttrycket "Det finns ingen större lycka i världen än ett lyckligt äktenskap, och ingen större olycka än ett olyckligt äktenskap" ger en bra bild av äktenskapets betydelse för människan.

Uttrycket ger en svart-vit bild av äktenskapet. Det finns inget enkelt kriterium enligt vilket man kunde anse ett äktenskap som helt lyckat eller absolut olyckligt. Det finns en mängd av olika äktenskap. Ett äktenskap kan också hamna i tillfällig kris, och alltid krävs det stort tålamod och en god vilja att förlåta om man skall övervinna kriserna.

Att möta svårigheter

Vid ingåendet av ett äktenskap vill alla vill att äktenskapet skall bli lyckligt. Men det finns inget äktenskap som är helt färdigt och lyckligt, utan äktenskapet kräver oavbrutet arbete och ständiga ansträngningar. Äktenskapet är en grund för familjen. Alla familjemedlemmar är ansvariga för dess atmosfär. Det uppkommer meningsskiljaktigheter mellan makar och mellan föräldrar och barn. Om alla parter respekterar varandra, kan man så småningom hitta de rätta lösningarna för problemen. En familj kommer att möta många svårigheter, t.ex. sjukdomar, problem med tillsyn av barn, ekonomi, arbetslöshet eller att en familjemedlem missbrukar alkohol. Därför krävs det att man inom äktenskapet har mod att möta livet i alla dess former och i hela sitt rikedom.

Syftet med äktenskapet och familjen är framför allt att tjäna livet: det ger barnen en trygg uppväxtmiljö och makarna ett föremål för sin kärlek.

Sakrament

Förbundet mellan Kristus och församlingen som en förebild

Enligt den ortodoxa uppfattningen är äktenskapet ett *sakrament* eller *mysterium*, i vilket Guds nåd kommer till människans liv och ledsagar hennes ärenden till Guds inflytelsekrets. Aposteln Paulus visar äktenskapets storhet, betydelse och helighet genom att jämföra det med *förbundet mellan Kristus och församlingen*. Följande citat ur Pauli brev till efesierna läses under vigselakten:

"NI MÄN, ÄLSKA ERA HUSTRUR SÅ SOM KRISTUS HAR ÄLSKAT KYRKAN OCH UTLÄMNAT SIG SJÄLV FÖR DEN. PÅ SAMMA SÄTT ÄR OCKSÅ MANNEN SKYLDIG ATT ÄLSKA SIN Hustru som sin egen kropp. Den som älskar sin hustru älskar sig själv.

DÄRFÖR SKALL EN MAN LÄMNA SIN FAR OCH SIN MOR OCH HÅLLA SIG TILL SIN HUSTRU, OCH DE TVÅ SKALL BLI ETT. DETTA RYMMER EN STOR HEMLIGHET, HÄR LÅTER JAG SYFTA PÅ KRISTUS OCH KYRKAN. MEN DESSUTOM SKALL VAR OCH EN AV ER ÄLSKA SIN HUSTRU SOM SIG SJÄLV, OCH HUSTRUN SKALL VISA RESPEKT FÖR SIN MAN [Ef 5:25-33].

Celibat

Även om Bibeln anser att äktenskapet är en naturlig form för livet, sätter den också ett stort värde på *celibat-livet* (1 Kor 7:7-8, 34). I samband med munkarnas och nunnornas *kyskhetslöfte* hänvisas till följande ord: "Det finns sådana som är utan kön från födseln och sådana som av människor har berövats sitt kön och sådana som själva har gjort sig könlösa för himmelrikets skull. Den som kan må tillägna sig detta" (Matt 19:12).

Utformningen av vigselförrättningen

I Finland kan en vigsel förrättas kyrkligt eller borgerligt. Under de första århundraden skedde den kyrkliga vigseln i samband med liturgin genom att *välsigna* och *bekransa* (kröna) makarna. Förbundet helgades genom att makarna tillsammans deltog i *nattvarens sakrament* under liturgin. När vigseln med tiden blev ett krav för samhällets registrering, separerade man vigseln från liturgin och gjorde den till en *egen förrättning*. Samtidigt blev dess böner och yttre former högtidliga och innehållsrika.

Vigselförrättningens innehåll

Vigseln består av trolovning och själva vigseln. Trolovningen kan i Finlands ortodoxa kyrka förrättas också som en separat förrättning. I sakramentets böner ber man för makarna om trohet, kärlek, välsignat barnafödande och framgång i världsliga och andliga ting. Dessa är grunderna för ett äktenskap. Många symboliska ceremonier, såsom tändandet av vigselljusen, kröningen, tömmandet av den gemensamma vinbägaren och omloppet av vigselbordet påminner de vigda om äktenskapslivets karaktär och skyldigheter.

Lysning och hindersprövning

Vigseln föregås enligt lag av lysning* och hindersprövning vilka sker i brudens församlingen eller i civilregistret ifall hon är inskriven där. Hindersprövningen har som syfte att garantera att det inte ligger något laga hinder för äktenskapet (t.ex. nära släktskapsförhållande, giltigt äktenskap eller adoptivbarnförhållande). Den ortodoxa kyrkan viger inte den som inte tillhör en kristen kyrka.

Familjepolitik

Äktenskapet är ett samhälleligt institut. Därför bestämmer samhället, genom juridiska normer, över villkoren för ett äktenskap: äktenskapshinder, föräldrars skyldigheter gentemot sina barn, makarnas äganderätt, äktenskapets upplösning, arv etc. Samhället utövar sin familjepolitik genom att t.ex. ge barnbidrag och bevilja moderskaps- och

* Idag är lysningen frivillig. Övers. anm.

faderskapsledigheter. Samhällets mål med familjepolitiken är att uppmuntra till ökat barnafödande och att befrämja familjers sunda levnadsformer.

Samboende

Den kristna synen

Under senare år har samboendet blivit allt vanligare. Enligt den kristna synen är ett äktenskap instiftat av Gud, och det symboliserar förbundet mellan Kristus och församlingen. Därför bekräftas äktenskapslöftet inför Guds anlete genom att be om hans välsignelse. Allt efter att livet har sekulariserats, har äktenskapsetiken mer och mer bestämts av människorna själva. Detta har lett till tanken att ansvaret för sin nästa, som är karaktäristiskt för ett äktenskap, kan uppfyllas också i ett samboende. Då har emellertid mannens och kvinnans parförhållande förlorat sin heliga, förpliktande och bindande karaktär.

Samboendet har blivit allt vanligare på grund av urbanisering, minskat socialt tryck från omgivningens sida och tidigare decenniernas radikala riktningar som motsatte sig traditionella värden och levnadsformer.

Uppgifter:

1. Vilken betydelse har det kristna äktenskapet?
2. Vilken betydelse har följande ting när det gäller att välja sin maka/make:
 - egendom
 - utseende
 - utbildning
 - människokaraktär
 - kyrkosamfund
3. Vad betyder enligt dig uttrycket: "Ett äktenskap är en så svår sak att man inte kan lämna det helt åt kärleken, utan man måste också använda sig av sitt förnuft"? Klargör din ståndpunkt genom exempel.
4. Hurdan historisk utveckling har äktenskapets sakramentala vigselförrättning?
5. Vilka motiveringar finns för ett kyskhetslöfte?
6. Är celibat ett problem?
7. Fundera över positiva och negativa sidor mellan patriarkalisk och fri uppfostran.

11. ÄKTENSKAPSETIK

Äktenskaps-
reformer

Under de senaste decennierna har äktenskapet som institution genomgått många förändringar på grund av allmänna reformer i samhällslivet. *Beslutet att ingå ett äktenskap* fattas inte längre av föräldrarna eller släkten, utan av bruden och brudgummen själva. Deras beslut grundar sig på deras fria vilja. Förr i tiden, i det patriarkaliska samhället, var ingåendet av ett äktenskap ofta en ekonomisk uppgörelse. I dag har man kommit till den andra ytterligheten, eftersom många anser att endast kärlek är en acceptabel grund för ett äktenskap. Man har dock, mycket träffande, sagt att ett äktenskap är en så viktig angelägenhet, att det inte får byggas endast på kärlek. Där behövs också förstånd.

Ökad jämlikhet

Makarnas jämställdhet inom familjen har ökat under de senaste decennierna. Detta har skett tack vare att dagens kvinnor får samma utbildning som männen och är med i samhälls- och arbetslivet. Tidigare var det ju så att kvinnans liv inskränkte sig till hemmet. Indelningen i manliga och kvinnliga sysslor inom hemmet och i samhället är inte lika strikt som tidigare.

Man har börjat allmänt anse att könsrollerna är en form av diskriminering. *Rolltänkandet* betyder ju att man ställer olika förväntningar och normer på personer endast på grund av deras kön eller ställning.

Familjeplanering

Tack vare preventivmedel har födelsekontrollen blivit enkel och lätt att förverkliga. Den har också möjliggjort en familjeplanering som är bunden till familjens inkomster, levnadsstandard, bostadsfrågor, mammas yrkesarbete och andra liknande faktorer.

Den befolknings-
politiska frågan i
utvecklingsländer-
na och hos oss.

I vissa utvecklingsländer har statsmakten styrt födelsekontrollen för att få bukt med den allt för stora befolkningsökningen. Födelsefrekvensen har i dessa länder varit större än vad levnadsförhållanden skulle ha tillåtit. Därför har man tagit födelsekontrollen till hjälp i kampen mot svält och misär.

Vi har en omvänd situation. Genom befolkningspolitiska åtgärder har samhället försökt få människor att skaffa flera barn. Antalet nyfödda har för några år sedan varit det lägsta, men nu har man med hjälp av bostadsbidrag, förlängning av moderskapsledighet och andra befolkningspolitiska åtgärder lyckats öka antalet födselar i vårt land.

Den ortodoxa synen på födelsekontroll

Asketisk inställning

Positiv inställning

Kärlek och ömhet

Tillit på Guds omsorg

Andra kyrkors inställningar

Orsaker till skilsmässa

Födelsekontroll och familjeplanering är också etiska frågor, eftersom man då måste fundera på vad som är meningen med makarnas sexualliv. Inom den ortodoxa kyrkan har man dels framlagd en *asketisk syn*, enligt vilken sexuallivet är endast till för att skaffa barn.

Men å andra sidan har man inom ortodoxin kraftig fört fram en *positiv inställning* till äktenskapslivet. Enligt denna inställning är det äktenskapliga sexuallivet en naturlig gåva som tillhör människans liv. Det sexuella livet är inte bara till för att människan skall föröka sig, utan det är också ett uttryck för makarnas kärlek och deras behov av ömhet. Aposteln Paulus undervisar också livsbejakande att makarna skall uppfylla sina skyldigheter mot varandra (1 Kor 7:1-15).

Det äktenskapliga könsungänget är inte endast en fysisk och mekanisk förökelseakt, utan ett förverkligande av kärlek och ett uttryck för ömhet, som påverkar hela familjens atmosfär. Därför kan man inte från ortodox håll anse att familjeplanering i sig skulle vara utesluten. Födelsekontroll och dess etiskt acceptabla former skall makarna lösa enligt sina egna samveten och eventuellt kan man diskutera saken med sin biktfar.

Till den ljusa ortodoxa livsåskådningen hör att man i den kristna familjeplaneringen betonar vikten av att bevara tron på *Guds försyn och omsorg*. Det är inte förenligt med tron att för mycket bekymra sig för den materiella välfärden. Barn anses vara en Guds gåva, och även om barn orsakar bekymmer och besvär för sina föräldrar, så bringar de också glädje och innehåll i livet.

Den romersk-katolska kyrkan har hållit sig till den salige Augustinus (d. 430) uppfattning. Han ansåg att könsungänge är syndigt även inom äktenskapet. Endast barnafödandet berättigar könsungänget, och därför anser den romersk-katolska kyrkan att konstgjord födelsekontroll är en synd och därmed förbjuden. *Den lutherska kyrkan* förhåller sig positivt till bruket av preventivmedel, även om det inom kyrkan finns olika väckelserörelser som inte accepterar dem.

Skilsmässa

I några fall blir det äktenskapliga samlivet oöverskridligt svårt och då verkar en skilsmässa vara den enda möjligheten. Vanliga orsaker till skilsmässa är bl.a. alkoholism, otrohet, misshandel, meningsskiljaktigheter eller att man andligt har kommit ifrån varandra.

Nya testamentet håller som ideal att äktenskapet är ouplösligt. Enligt Jesu undervisning är otrohet den enda

Den ortodoxa kyrkans inställning till skilsmässa

orsaken till skilsmässa (Mat 19:3-12). Aposteln Paulus rekommenderar att frånskilda inte skall ingå ett nytt äktenskap (1 Kor 7:10-11).

De olika kyrkosamfundet ställer sig olika till vigning av frånskilda. I den ortodoxa kyrkan är äktenskapet i princip oupplösligt, men om man är otrogen har grunderna för äktenskapet på ett sätt gått i kras. Skilsmässa är en synd för vilken man kan be om Guds förlåtelse på samma sätt som för andra synder. Kyrkan vill aldrig lämna den ångrande ensam, utan försöker leda honom/henne till den rätta vägen. Frånskilda vigs enligt en speciell formel, där ångrandet av synden kommer fram.

Andra kyrkors inställning till skilsmässa

Den romersk-katolska kyrkan anser att ett äktenskap är oupplösligt. Skilsmässa kan inte beviljas och frånskilda vigs inte om.

I den lutherska kyrkan erkänner man de mänskliga krafternas och möjligheternas otillräcklighet. Detta gäller såväl i ett äktenskap som på andra livsområden. Därför accepterar den lutherska kyrkan skilsmässa och viger frånskilda till nytt äktenskap. Skilsmässa orsakar emellertid alltid psykiskt lidande för både makarna och barnen.

Blandäktenskap

Vigning

I Finland lever idag över 90 % av alla ortodoxa i blandäktenskap. Med blandäktenskap menas ett äktenskap mellan personer som inte tillhör samma religiösa samfund. I sådana fall förrättas vigningen i brudens kyrka, men det kan också ske i båda kyrkorna, efter det att vigningen först är avklarad i den kyrka som bruden bekänner sig till.

Dop av barn

Tidigare döpte man barnen till pappas tro, men enligt lagen från 1970 döper man dem till mammas tro. Man kan dock besluta annorlunda om man gemensamt har kommit överens om det. I familjer, där föräldrarna tillhör olika kyrkor, kräver fromhetsutövningen och barnens uppfostran en ömsesidig respekt för varandras konfessioner.

Civiläktenskap

Lagen ger en möjlighet att ingå ett civilt äktenskap som förrättas av en jurist med vigningsrätt. Den ortodoxa kyrkan välsignar inte sådana par till ett sakramentalt äktenskap där den ena av makarna enligt befolkningsregistret inte tillhör en kristen kyrka.

Uppgifter:

1. Varför har födandet minskat?
2. Hurdana kristna etiska frågor hör ihop med födelsekontroll?
3. Frågor om skilsmässa:

Varför har antalet skilsmässor ökat under de senaste decennierna?

Varför tar man ut skilsmässa oftare i städer än på landsbygden?

Hur påverkas barnen av skilsmässa?

4. Vilken inställning har de olika kyrkorna till skilsmässa och hur motiverar de sin ståndpunkt?

5. Varför är blandäktenskap så vanliga bland de ortodoxa?

D. Människan och den allt mer tekniska världen

- Olika värden som hör ihop med arbete
 - Levnadsstandard och livskvalitet som etiska frågor
 - Teknologin betjänar och förslavar människan
 - Ekologiska problem
-

12. MÄNNISKAN OCH ARBETET

Arbetets betydelse
för människans
personlighet

Genom att arbeta producerar vi produkter och tjänster. Genom att arbeta får vi en utkomst och blir en del av samhället. Resultatet av vårt arbete kan vi se omkring oss som materiell eller andlig kultur. Arbetet för en skolelev består av att studera som ger bättre förutsättningar i livet. Att arbeta är nödvändigt inte endast för att få en utkomst, utan också för att utveckla människans personlighet. Även själva livet blir meningsfullt och omväxlande om ansträngning och vila avlöser varandra på ett lämpligt sätt. Det är till stor del genom sitt arbete som människan upplever sitt liv meningsfullt och av betydelse.

Inställningen till arbetet

Olika kulturers
inställning till
arbetet

Inom olika kulturkretsar har inställningen till arbetet varierat stort. Antikens greker och romare ansåg det vara olämpligt för en fri man att skaffa sig sitt uppehälle genom fysiskt arbete. Istället använde de fria männen sin tid till politik, kultur och nöjen. Som ideal i antikens värld hade man den andliga verksamheten, teoretiskt liv, som utövades av den tidens filosofer. Denna livsinställning möjliggjordes av den omänskliga slaveekonomin som under århundradens lopp avskaffades i Europa, dels tack vare kristendomens påverkan.

Judarna bildade i antikens värld en egen liten ö där man

däremot respekterade det fysiska arbetet. De judiska skriftlärda hade också ett hantverksyrke, genom vilket de skaffade sig sitt uppehälle. Aposteln Paulus var tältmakare fastän han hade utbildat sig till rabbin eller lärare. Under sina missionsresor livnärde han sig genom sitt hantverk.

Även *kristendomen* ställde sig positivt till arbete och förde alltså med sig en ny syn till antikens värld och därifrån vidare till andra delar av Europa. Den judiska och kristna inställningen till arbete grundar sig på Bibelns människosyn. Enligt den skapade Gud människan till sin "avbild" (1 Mos 1:26) och satte honom att bruka och bevara jorden (1 Mos 2:15). Bibeln känner inget sådant paradiset där människan utan någon arbetsskyldighet skulle vara sysslolös och njuta av ett bekvämt liv.

Människan fortsätter genom sitt eget arbete Guds skapelseverk, för Gud har utsett henne till sin "*medarbetare*" (1 Kor 3:9, NT 1917; "*medhjälpare*" i NT 1981). Människans skapande ande förenas genom arbete med materian och formar den. Eftersom människan har förmågan att inse de inbördes relationerna mellan olika ting, kan hon också uppfinna nya relationer mellan tingen och skapa nya helheter. Också i själva människan förenas ande och kropp, hennes himmelska och timliga väsen, till en levande helhet såsom vissa av fornkyrkans lärare undervisar.

Den kristna uppfattningen om arbete har påverkat den *europiska livsformen*. Den höga uppskattningen av arbete har skapat välstånd hos oss, men ett välgjort arbete är också ett värde i sig. Därför anser man i det europeiska tänkandet traditionellt att arbete inte endast är ett redskap för inkomstens förvärvande, utan det har också blivit till ett *grundvärde* eller *värde i sig*: en vetenskapsman kämpar för att komma fram till en riktig och sanningsenlig slutsats i sin forskning, en konstnär övar för att bli ännu bättre, en yrkesman håller det som sin hederssak att klara av sitt arbete väl. I allmänhet respekterar man ett kvalitativt arbete och beundrar ett vackert arbetsresultat.

Arbete och möda

Människans förhållande till arbete är *motstridigt*. Arbete är för henne både en glädje och en vanda, eftersom Gud straffade människan för hennes syndafall genom att bestämma människans liv enligt följande: "I ditt anletes svett skall du äta ditt bröd" (1 Mos 3:19). Till arbetet hör vid sidan av arbetsglädje och framgång också möda, uppföringar och besvikelser. Därför upplever människan sitt arbete både som en välsignelse och en förbannelse.

Ett välgjort arbete
är ett värde i sig

Arbetets välsignelse
och förbannelse

Att få sin utkomst
och att tjäna sin
nästa

Människan förknippar arbetet med sina egna personliga förhoppningar, såsom inkomstens förvärvande, sina egna ambitioner och meningen med sin existens. Genom sitt arbete tjänar och hjälper människan sin nästa. Denna syn kommer klart fram i Bibeln. Aposteln Paulus uppmanar de troende att arbete ännu mera, så att de kan dela med sig åt dem som behöver (Ef 4:28). Paulus ger arbetet en direkt religiös karaktär då han uppmanar att arbeta till Guds ära (1 Kor 10:31) och i Jesu namn (Kol 3:17).

De kristna motiven till arbete är mångdimensionella. Om arbetets betydelse inskränker sig till att skaffa materiellt välstånd och alla andra primära och grundläggande aspekter glöms bort, blir relationen till arbetet mekaniskt och någonting mycket väsentligt har då försvunnit från arbetets meningsfullhet.

Johannes
Chrysostomos
undervisning

Fornkyrkans fäder undervisade att man skall förhålla sig till arbete utan ångest och egoism. Johannes Chrysostomos (d. 407) skrev: "Herren förbjuder inte att så, men han varnar för att bekymra sig över det. Han anser inte att arbete är onödigt, men människan får inte våndas på grund av rädsla för arbetsprestationer. Herren befäller oss att skaffa vårt uppehälle, men detta skall ske utan ångest." I enlighet med Jesu bergspredikan (Matt 6:25-34) uppmanade Johannes Chrysostomos att förtrösta sig på Guds omsorg även i samband med arbetsprestationer.

Arbete och bön

I klostren bestäms livets rytm av växlingen mellan bön och arbete. I bönboken finns allmänna böner i samband med arbete, men var och en kan be om välsignelse för sitt arbete med egna ord. Ett gammalt råd lyder: "Bed och arbeta!"

O GUD, DU ALLTINGS SKAPARE OCH DANARE, STYR DU MED DIN VÄLSIGNESE VÅRA HÄNDERS VERK, VILKET VI NU PÅBÖRJA TILL DIN ÄRA OCH SKYDDA OSS FRÅN ALLT ONT, TY DU ALLENA ÄR ALLSMÄKTIG OCH MÄNNISKOÄLSKANDE.

Troparion om den Helige Andes bistånd till allt gott verk, ton 2.

Uppgifter:

1. På vilket sätt kan arbetet utveckla människans personlighet?
2. På vilket sätt var antikens förhållande till fysiskt arbete omoraliskt?
3. På vilket sätt bidrar det kristna tänkandet till goda arbetsprestationer?
4. På vilket sätt orsakar det kristna tänkandet likgiltighet inför arbete?
5. När är arbete a) en välsignelse och b) en förbannelse?
6. Varför gör den kristna synen på arbete arbetslösheten till en stor etisk fråga?
7. Vilka orsaker leder till stress i arbetsgemenskapen?

8. Vilka etiska problem hör samman med uppskattningen av fysiskt och psykiskt arbete?

13. ARBETSMORAL

Under tidernas lopp har arbetets karaktär ändrats. Under naturahushållningen gav arbetet uppehålle rent konkret: vilt från skogen, fisk från vatten och säd ur jorden. Arbete var en ofrånkomlig förutsättning för livet. Arbetsgemenskapen bestod av den egna familjen eller det egna släktet. Guds välsignelse upplevdes då i årstidernas växlingar och skördens mognande. Livsåskådningen blev därmed teocentrisk.

När näringslivet industrialiserades och produktionen blev mera teknisk, ändrades också livsvillkoren i stor utsträckning. Arbetet fördelades och separerades till otaliga olika yrken, och människorna blev indelade i arbetstagare och arbetsgivare. Man stiftade lagar om arbetslivet och gjorde upp arbets- och tjänsteavtal. Sysselsättningsfrågorna blev centrala i den politiska verksamheten och i samhällslivet. Samtidigt blev frågorna om arbets- och yrkesmoral allt mer mångdimensionella.

Den teocentriska livsåskådningen, som var rådande under naturahushållningen, blev under industrialiseringen mer människocentrerad. Det var svårare att inse Guds påverkan bakom fabrikernas maskiner, som människor hade uppfunnit, än bakom mogna sädesfält. Samtidigt föddes tron på utveckling, dyrkan av arbete och en slags "arbetets religion". Denna "religion" förlitade sig på arbetets oändliga möjligheter att lösa människolivets och folkens problem samt att äntligen skapa ett paradys på jorden.

Samhälleliga aspekter

Arbete som en
medborgerlig
rättighet

Att arbetet har ett värde har erkänts både i den finska grundlagen och i FN:s deklaration för de mänskliga rättigheterna. Enligt dessa har var och en rätt till arbete, och arbetskraften skyddas av staten. Arbete uppfattas inte enbart som en skyldighet utan också som en rättighet. Eftersom arbetslöshet inte endast är en fråga om den enskilda människans ekonomi, utan också en faktor som starkt

Arbetets individu-
ella och sociala
krav

påverkar hennes personlighet, har samhället som sin plikt att ordna arbetstillfällen åt sina medborgare. Samhället skall också se till att arbetsförhållandena är mänskliga.

Arbete har både en *individuell* och en *social karaktär*. Arbetet borde vara mänskligt, till nytta både för individen och samhället, motsvara var och ens förmåga samt respektabelt och utvecklande. Arbetsförhållanden inverkar på människans belåtenhet med sitt liv. Människan bör emellertid vara beredd för utmaningar och ansträngningar i sitt arbete. Arbete är alltid förknippat med ansträngningar och möda.

Arbete är också *socialt*, eftersom det kräver samarbete och en förmåga att komma överens med andra människor. Människan tjänar alltid på ett eller annat sätt andra människor med sitt arbete, eftersom det alltid är en del av gemenskapens, produktionsgrenens eller hela samhällets liv och verksamhet.

Risk för ensidighet

Om denna dubbla, individuella och sociala, karaktär av arbete åsidosätts, får dess målsättning en *ensidig betoning*. En för stor individualism i arbetslivet leder vanligtvis till egoism och fåmannavälde. Men om man å andra sidan sätter samhällets och gemenskapens förmån före individens favör, leder det småningom till ett nedtryckande av individens personliga särprägel och handlandefrihet. Man borde alltid hitta en balans mellan arbetets individuella och sociala karaktär. Då kan alla medlemmar i arbetsgemenskapen uppleva sitt arbete som meningsfullt och att deras arbete motsvarar deras människovärde.

Konflikten mellan
kapitalet och
arbetet

Industrialiseringen förde också med sig en *konflikt mellan kapitalet och arbetet*. I den ekonomisk-vetenskapliga terminologin avser man med kapital sådana produktionsanläggningar och verk, som har som mål att producera den största möjliga vinsten för sina ägare. Arbetstagaren å sin sida säljer sitt arbete mot den lön han eller hon erhåller.

Arbetsmoralen hos
de olika parterna

Båda parter förutsätts ha en arbetsmoral. *Arbetsgivaren* skall ta i beaktande olika åtgärder som *gör arbetet mänskligt*. Detta har redan skett genom både arbetsgivarens egna initiativ och lagstiftning, men även i framtiden kommer detta problem att förknippas med arbetslivet. Av arbetstagaren förutsätts arbetsmoralen att han eller hon efter sin förmåga strävar till den bästa möjliga arbetsprestationen och känner ansvar för sitt arbete. Arbetstagaren skall också vänja sig vid samarbete och vara intresserad av företagets hela verksamhet. Samma gäller för ämbetsverk och andra arbetsplatser.

Lönepolitik

Inkomstfördelning som ett etiskt problem

Inkomstfördelningen är ständigt ett centralt socialpolitiskt problem, och olika yrkes- och socialgrupper jämför sina inkomster med varandra. I marknadsekonomin har *arbetstagarna* rätt att *strejka* om de inte på annat sätt kan få igenom sina lönekrav som de anser vara befogade. Fackförenings- och arbetsmarknadsledarna bär emellertid det största ansvaret för olika strejkåtgärder, men den enskilda arbetstagaren, som har gått i strejk, blir tvungen att överväga sin solidaritetskänsla för andra människor. Fackföreningar däremot glömmer i allmänhet sin solidaritet med andra yrkesgrupper när de kämpar för bättre löner. *Arbetsgivarsidan* har som sin moraliska skyldighet att påminna om att den nationella välfärden är skapad i samarbete med alla andra. Därför skall alla få sin befogade del av välfärden.

Rättvis lönepolitik

Samhället strävar till en rättvis inkomstfördelning genom beskattning och sociala åtgärder. Även om principen "lika lön för alla" inte är möjlig och i sig själv inte heller etiskt motiverad, är en *rättvis inkomstfördelning* däremot förenlig med den kristna etiken. Redan Gamla testamentets profeter varnar för att "längta efter att se stoft på de armas huvuden" (Amos 2:7). Bland ett sådant folk "skall den ene förtrycka den andre, var och en sin nästa" (Jes 3:5).

Det är visserligen mödosamt för de olika parterna att komma fram till en rättvis lösning, eftersom det är svårt att avgöra vilken betydelse utbildning, ansvarsfullhet eller arbetets påfrestningar har för lönen.

Arbetets värde

Arbetets värde mäts ofta i den lön man får. Den kristna synen är att *allt hederligt arbete har i princip samma värde*. Uppskattningen av ett arbete beror också till stor del på hur hängivet det utförs och vilka dess målsättningar är.

Människan kan också misslyckas i sitt arbete. Man kan t.ex. bli sjuk eller bli okapabel att utföra sitt arbete enligt förväntningarna. Människovärdet bestäms dock inte av yttre omständigheter, utan alla människor, även den som har misslyckats i sitt arbete, bär i sig "Guds avbild".

Uppgifter:

1. Varför har industrialiseringen gjort arbets- och yrkesmoralfrågorna mer komplicerade?
2. Fundera på olika grundvärden som förknippas med arbetslivet och som kunde vara till hjälp när man försöker lösa arbetsmoralens otaliga problem.
3. Vilka missförhållande kan uppstå om man på en arbetsplats
 - a) betonar för mycket individuella värden
 - b) sätter gemenskapens eller samhällets förmån före individen?

4. Hurdana etiska problem är förknippade med strejkåtgärder?
5. Hurdana åsikter kan man ha för och emot likalönsprincipen?
6. Vilka är enligt dig människovärdets grundvalar?

14. FRITID

Guds budord

I Guds budord fäster man uppmärksamhet vid både arbete och vila: "Tänk på sabbatsdagen, så att du helgar den. Sex dagar skall du arbeta och utföra alla dina sysslor. Men den sjunde dagen är Herrens, din Guds, sabbat" (2 Mos 20:8-10). Vila hör oskiljaktigt ihop med arbete. Skaparen vilade efter sitt skapelseverk, och därför har också människan rätt till vila och förnyelse enligt Guds skapelseordning.

Att helga vilodagen

Budet uppmanar att helga vilodagen. Att *helga* betyder att tillägna åt Gud. De stunder, som människan tillägnar Gud genom att be, läsa, delta i gudstjänster och genom att utföra kärlekshandlingar, för med sig välsignelse och vederkvickelse. Också de kyrkliga festerna är avsedda för vila. De är dagar som skall helgas åt Gud. Påskens, julens och de andra festernas olika traditioner berikar människans känsloliv.

Olika sätt att använda tiden

Ett liv som offras helt åt arbete

I allmänhet gör man en klar skillnad mellan fritid och arbetstid. Endast få människor har ett sådant arbete, att de anser det också vara en fritidssysselsättning. Då är det oftast fråga om en oförmåga att reservera sig själv fritid och lösgöra sig från sitt arbete.

Den som vill hittar alltid arbete, sägs det. En person som ständigt är i farten offrar ofta sin hälsa, familj och sitt inre jag åt sitt arbete. Då samlar man nog på sig rikedom och ära och meritförteckningen blir nog längre, med det egna andliga livet och den inre känsligheten kan bli lidande. Arbete hör nog till människans liv, men det är inte hela livet eller dess självklara värde.

Fritid är en betydande del av livet

I vårt samhälle ökar *fritiden* ständigt tack vare utvecklingen inom teknologin och automationen. Fritid och arbete anses redan som jämbördiga delar av människolivet. Många söker rekreation i hobbyn, utflykter, idrott, littera-

tur och olika konstformer. Många organisationer har i sina program tagit hänsyn till hur deras medlemmar använder sin fritid.

Även om man ägnar mycket tid åt att planera sin fritid, har fritiden ändå blivit ett *problem* för många. Om man inte hittar någon meningsfull sysselsättning på sin fritid, upplevs den meningslös och tillvaron känns tom.

Nöjesindustrin och
fritiden

Det har skett stora förändringar i sättet att använda sin fritid på grund av bl.a. *nya nöjesindustrier* och *turism*. Dessa hämmar individens skapande förmåga och ambitioner samt försvårar människans personliga, unika utveckling. På grund av det nya livsmönstret försvinner livets allvar och betydelsen av traditionerna. Brytandet av traditionerna är en viktig orsak till varför man upplever livet tomt och meningslöst. I dagens samhälle är det framför allt de unga som upplever sitt liv som meningslöst, och ofta söker man livets mening i aggressioner, alkoholism och narkotika.

Man behöver också stillhet

Massmedia och
fritid

Men hjälp av dagens teknologi är det lätt att fylla upp sin fritid. TV, radio, kassetter, tidningar och olika kommunikationer öppnar möjligheter till att ta del av världskulturens mångfald. Men å andra sidan förhindrar dessa människan att stilla och koncentrera sig och river sönder henne andligt om man inte använder sig av förnuft och måttlighet. Tack vare massmedia har världen kommit in i våra hem, men det kan hända att vi själva inte har något hem i världen. När öronen alltid har något att lyssna på och ögonen något att se, avtynas vår förmåga att se och höra samt mottaga äkta och bestående intryck.

Kontemplation

Alla behöver vi då och då *stillhet för att samla vårt inre*. I människan förenas två motsatta drag, *aktivitet* och *kontemplation*. Det sistnämnda ordet betyder en slags meditation över sig själv. Impulser till det kan man få t.ex. genom litteratur, musik och i naturen. I det religiösa språkbruket och framför allt i det ortodoxa klosterlivet betyder kontemplation en *djup och koncentrerad bön*. Då öppnar människan sitt hjärta för att lyssna på Gud och för att motta den Helige Ande.

En fråga om livets
olika värden

Dagens vetenskapliga och tekniska tidevarv ger också under fritiden fler impulser till en aktiv och utåtriktad verksamhet än till kontemplativ stillhet. Detta bidrar till att det är svårt att se livet som en helhet och inse den rätta rangordningen av olika ting. Livet känns hårt, och inre värden, så som hjärtlighet, mänsklighet och godhet, har förlorat sin betydelse.

De arbetslösas
fritid

Arbetslöshet är för många en oväntad och oönskad fritid. En arbetslös känner sitt liv som meningslöst, eftersom arbetslöshet förbittrar människan och hämmar hennes förmåga att njuta av fritiden. Den ekonomiska eller sociala tryggheten räcker inte: människan lever inte endast av välfärden. Om arbetslösheten fortsätter under en lång tid, förlorar livet sin mening och betydelse. Värdegrunden faller samman: kärleken till nästan, frihet, fosterlandet och andra liknande värden känns ligkiltiga. Människan står ensam med sin meningslöshet.

Ändrad inställning
till arbetet

I den västerländska kulturen har man vant sig att tänka att arbete är det som man får lön för. Ökad fritid kräver emellertid att vi förr eller senare *ändrar vår inställning till arbete* och inser att man kan arbeta utan att förvärvsarbeta. Då kunde arbetet i sig ge tillfredsställelse, må det sedan vara studier, konstutövning eller frivillig medborgar- och organisationsverksamhet. Arbetsglädje kan man också uppleva i frivilligt, oavlönat arbete.

Uppfostran och
ett nytt inkomst-
system är förut-
sättningar för
ändrade inställ-
ningar

Men denna nya inställning till livet skulle kräva en *ändring i målen för uppfostran*, som idag riktar sig till att ge en god yrkesutbildning. Det finns en rädsla att utan en ordentlig utbildning kan samhället inte fungera, och folken skulle inte kunna konkurrera med varandra. Också *människornas ekonomi borde tryggas på ett nytt sätt*. Man borde hitta en ny rättvis fördelningsprincip för den allt större nationalinkomsten, "den gemensamma kakan", som inbringas av automationen och teknologin. Ett klostersamhälle kunde vara en förebild för arbetet. Där arbetar broderskapet ständigt, även om dess medlemmar inte utövar sitt eget yrke.

Uppgifter:

1. Varför upplever många idag arbetet som stressande och arbetsbördan för tung?
2. Vilka a) goda och b) dåliga sidor finns i ökad fritid?
3. Vilka faktorer
 - a) orsakar att livet känns meningsfullt och värt att leva
 - b) föder meningslöshet och en inre tomhet?
4. Varför har söndagen förlorat sin ursprungliga betydelse som helg- och vilodag?
5. Vilka etiskt a) positiva och b) negativa sidor finns i det att människornas fritid styrs av massmedia?

15. RIKEDOM SOM EN ETISK FRÅGA

Bibelns undervisning

Den gyllene
medelvägen

Bibeln ger inga klara direktiv om vad som är den kristna attityden till rikedom.

I Ordspråksboken i Gamla testamentet sägs det: "Ge mig inte fattigdom, ej heller rikedom, men låt mig få det bröd mig tillkommer. Jag kunde eljest, om jag blev alltför mätt, förneka dig, så att jag frågade 'Vem är Herren?' Eller om jag blev alltför fattig, kunde jag bli en tjuv, ja, förgripa mig på min Guds namn" (Ord 30:8-9). Samma tanke finns i Nya testamentet där aposteln Paulus undervisar: "Har vi mat och kläder, skall vi vara nöjda" (1 Tim 6:8). Dessa ord uttrycker *den gyllene medelvägens ideal*, som företrädades redan av berömda filosofen Aristoteles (d. 322 f.Kr.) i antikens Grekland. Han ansåg att det bästa för personlighetens utvecklande var, att man varken var för rik eller för fattig. Fattigdom begränsar människans verksamhetsmöjligheter, men å andra sidan orsakar överflöd egoism.

Guds omsorg

I bergspredikan varnade Jesus sina lärjungar för att bekymra sig för morgondagen, ty om Gud tog hand om himlens fåglar och ängens blommor, så hur skulle han då inte ta hand om människan. Jesus uppmanade att först söka efter Guds rike och hans rättfärdighet. Då skall människan få allt det andra också (Matt 6:25-34).

Medkänsla för de
fattiga

Bibeln visar stor sympati för de fattiga. Johannes Döparen levde mycket asketiskt (Matt 3:4). "Rävarna har lyor och himlens fåglar har bon, men Människosonen har inget ställe där han kan vila sitt huvud" (Matt 8:20). Jesus kallade de fattiga saliga (Luk 6:20). I Jerusalems urförsamling sålde de rika sin jord och sina hus och delade pengarna till de fattiga (Apg 4:34-35). Enligt Bibeln är egendomen till för att hjälpa medmänniskor. Gud skänker åt oss allt vi behöver, så att vi kan vara frikostiga och dela med oss, och därigenom skaffa en rikedom av goda gärningar (1 Tim 6:17-18).

Tjuvaktighetens
synd

Bibeln varnar oss speciellt för *tjuvaktighet*. Den giriga sätter sin tillit på egendom och bli därigenom en avgudadyrkare (1 Tim 6:17-18). De tjuvaktiga får inte ärva Guds rike (1 Kor 6:10), och människan kan inte tjäna två herrar, både Gud och mammon (Matt 6:24).

Kyrkofädernas
undervisning

Enligt kyrkofäderna är allt det vi har Guds egendom. Vår rätt att använda egendom sträcker sig bara till det som är nödvändigt för att upprätthålla livet, och allt det övriga skall vi dela ut åt de behövande. Den helige *Johannes Chrysostomos* säger: "Gud har inte gett dig skatter så att

du skulle gömma dem bakom låsta dörrar för ditt eget för-
därv, utan att du skulle sprida ut dem för din egen fräls-
ning".

De sociala förändringarnas påföljder

Uppfattningen om välfärden utvidgas

Den kristna etikens förhållande till egendom och rikedom återspeglade under de gångna århundraden samhällets statiska, oföränderliga och stillastående attityder. Egendomen som sådan tjänade då den enskilda människan, och de fattiga var beroende av de rikas välvilja och allmosor. I dagens ekonomiska och sociala liv kräver människorna lön, rättvis inkomstfördelning, påverkningssmöjligheter, medbestämmanderätt, möjlighet till att göra karriär osv. Det är fråga om en ständig kamp för bättre levnadsstandard. En bra lön och allt större egendom och rikedom har för många blivit det enda målet i livet. Man samlar på sig rikedomar, inte endast för sin bärgning och levnadsstandard, utan för att rikedomen har blivit ett *självvärde i sig*. Egendomen har då förlorat sin betydelse som ett materiellt värde som livets upprätthållare.

Hjälpbehovet i ett välfärdssamhälle

De enskildas direkta hjälp har idag fått en mindre betydelse än förr, eftersom välfärdssamhället tar hand om de behövande genom olika sociala system. De hjälpta behöver då inte känna en förnedrande tacksamhetsskuld inför sin välgörare. De kristna får emellertid inte glömma bort att göra goda gärningar och att hjälpa sin nästa. Det är en del av det *kristna livet och trons kamp*. Även i vårt välfärdssamhälle kan en individ hamna i svårigheter utan egen skuld och behöva hjälp. Vad vår närmiljö oftast behöver är emellertid mer andligt stöd än ekonomisk hjälp: de ensamma och deprimerade behöver uppmuntran och de gamla hänsyn och uppmärksamhet. Det finns människor i världen som lider av hunger och lever i misär. En enskild individ kan nog inte rå för stora människogrupperns nöd, men hon kan tillsammans med andra och med hjälp av olika organisationer hjälpa till, och genom sin inställning få andra människor med sig i arbetet för sin nästan.

Det vore rättvist om alla hade åtminstone nödvändiga ekonomiska förutsättningar till fullödigt liv samt fysisk och andlig utveckling. Var och en har rätt till en tillfredsställande levnadsstandard. Varje land skall garantera sina medborgare mänskliga levnadsförutsättningar. Den kristna etiken sätter här inget ekonomiskt system före något annat. De olika ekonomiska systemen bestäms i allmänhet enligt historiska förhållanden. Både det kapitalistiska och det socialistiska systemet har samma materialistiska anda.

"Smaken och sen!"

Utkomst, mat och andra livets håvor är inte endast till för att upprätthålla livet, utan de är i en djupare bemärkelse en *länk till Gud*. Allt det goda, som hör till livet, är uttryck för Guds kärlek till människan. Hela skapelsen vittnar om hans kärlek och vishet. En kyrkohymn uppmanar: "Smaken och sen, hur Herren är god." Allt det goda som tillfaller människan borde man se som *Guds förkunnelse av hans närvaro*. I vigiliagudstjänsten välsignar prästen bröd, vetekorn, vin och olja, som var baslivsmedel i Bibelns länder, och ber att Gud skulle föröka dem i hela världen. I äktenskapets sakrament ber församlingen för makarna om allt det goda så att de skulle ha råd att hjälpa nödlidande.

Klostrens
gemensamma
egendom

Inom den kristna etiken känner man till, förutom den privata egendomen, också en *kollektiv egendom*. Klosterbröder och -systrar avger ett personligt löfte att inte äga någonting. Då är de oberoende av ekonomiska problem och kan ägna sig helt åt böne- och kämpeliv. Klostren har använt sin egendom för många olika former av social verksamhet.

HERRE, VI DINA OVÄRDIGA TJÄNARE, ÄRANDE DIG FÖR
ALLA DINA STORA VÄLGÄRNINGAR MOT OSS, PRISA, VÄLSIGNA,
TACKA, SJUNGA OCH UPPHÖJA DIN BARMHÄRTIGHET
OCH I ÖDMJUKHET OCH KÄRLEK ROPA VI TILL DIG: VÄLGÖRARE,
VÅR FRÄLSARE! ÄRA VARE DIG!

Uppgifter:

1. Vad undervisar Bibeln om rikedom?
2. Vad undervisar kyrkofäderna om egendom?
3. Vilka problem har uppstått inom den kristna etiken på grund av utvecklingen av samhället och ekonomin?
4. Hurdan undervisning om egendom förmedlas av kyrkans gudstjänster?

16. PRODUKTION OCH KONSUMTION

Produktion och konsumtion är en del av människans levnadsmönster. De bildar ett etiskt problem när man betraktar deras ställning i människornas liv.

Kampen för bättre levnadsstandard

Ökad konsumtion

Produktion och konsumtion hör ihop. En ökning av produktionen ger vanligtvis fler arbetsplatser, höjer löner och förbättrar köpkraften. Då blir det möjligt att öka konsumtionen, skapa nya konsumtionsvanor och i allmänhet höja *levnadsstandard*en. Man kan komma fram till slutsatsen att egendom och konsumtion är det mest väsentliga i livet.

Orsaker till konsumtionshysterin

Den ständigt ökande konsumtionen växer till en *konsumtionshysteri*. Konsumtionsbehovet föds då inte av människans egen livssituation utan av yttre omständigheter, andra människors exempel och avund. Var och en försöker skaffa det som andra redan har för att i allt större utsträckning kunna njuta av det materiella livets mångfald. Man har hoppat med i ett farligt "ekorrhjul".

Många nya anskaffningar hör naturligtvis ihop med en sund strävan till det bättre och en vilja att följa med i sin tid. Det hela blir dock oförenligt med den kristna etiken om konsumtionen utvecklas till en osund tävlan i levnadsstandard och strävan efter lyx får en övervärderad ställning i livet. Konsumtionshysterin brukar sprida sig som en störtflod från de enskilda människorna och familjerna till hela folket och vidare till en tävling mellan olika länder.

Kampen för bättre levnadsstandard och dyrkan av välfärden orsakar själens okänslighet och även andra andliga värden i livet försvinner. Sekulariseringen av samhället och bland människor ökar. Detta utarmar individernas inre liv. Frälsaren säger: "Vad hjälper det en människa om hon vinner hela världen men måste betala med sitt liv? Med vad skall hon köpa tillbaka sitt liv?" (Matt 16:26).

En livsåskådning som grundar sig på produktion och konsumtion föder den *ständiga tillväxtens ideologi* som styr det ekonomiskt-politiska tänkandet i hela världen. Enligt detta skall den årliga tillväxtprocenten av nationalinkomsten vara så hög som möjligt. Den ekonomiska tillväxten eftersträvas av både marknadsekonomier och socialistiska ekonomiska system. I marknadsekonomier anses den ständiga ekonomiska tillväxten vara nödvändigt på grund av t.ex. sysselsättningspolitiska orsaker.

Livskvalitén

Naturresurserna
sinar ut

Under de senaste åren har man i samband med internationella ekonomiska kriser fått konstatera att den globala ekonomiska tillväxten och ökningen av konsumtionen inte kan fortsätta i all oändlighet eftersom naturresurserna och energikällorna är begränsade. Samtidigt har en del människor intagit en ny inställning till livet som skiljer sig från de attityder man hade under åren av kraftig tillväxt. Man har nämligen börjat inse att människans lycka och livets rikedom inte är beroende av en stor egendom eller hög levnadsstandard utan av *livsförhållandena i helhet*. Man har börjat beskriva det nya tänkesättet med uttrycket *livskvalité*. Uttrycket används redan flitigt.

Att tillfredsställa
basbehoven

Livsmiljön

Livskvalitén utgår från att tillfredsställa de fysiska basbehoven och samtidigt uppskatta värdet av en god och ren livsmiljö, bra relationer mellan människor och naturens skönhet. Till livskvalitén hör också att man hittar livets mening inom familjens krets, arbetet och i hjälpanDET av sin nästa. Människan är mänsklig endast då kärleken styr hennes liv och gärningar. Likgiltighet inför andras lidande leder till en inre död, och människan kan då inte glädja sig av livet eller uppleva dess meningsfullhet.

Livets mening

Den religiösa
dimensionen

Livet berikas av religiösa, etniska och andra traditioner. Genom traditionerna förmedlas också en del av människans värdegrund. Den kristna etiken anser att till livskvalitén hör också en *relation till Gud och hans gemenskap*. En relation till Gud berikar människans erfarenheter och inger en grundtrygghet i livet samt framtidsvisioner som sträcker sig till evigheten. Den kristna har rätt att glädja sig för livet och dess skönhet även om hon tror att livets fullkomlighet uppfylls först i det eviga livet i den Heliga Treenighetens gemenskap. Vetskapen om detta befriar henne från det materiella slaveriet, för även om vi ägde allt som jorden kan erbjuda, men inte hade Gud, skulle allt vara fåfängligt och ett jagande efter vind.

JA, VAD NYTTA HAR MÄNNISKAN AV ALL MÖDA OCH HJÄRTE-
ORO SOM HON GÖR SIG UNDER SOLEN?

DET ÄR INTE EN LYCKA SOM BEROR AV MÄNNISKAN SJÄLV,
ATT HON KAN ÄTA OCH DRICKA OCH GÖRA SIG GODA DAGAR
UNDER SIN MÖDA. JAG INSÅG ATT OCKSÅ DETTA KOMMER
FRÅN GUDS HAND.

TY ÅT DEN MÄNNISKA SOM BEHAGAR HONOM GER HAN VIS-
HET OCH INSIKT OCH GLÄDJE, MEN ÅT SYNDAREN GER HAN
BESVÄRET ATT SAMLA IN OCH LÄGGA SAMMAN, FÖR ATT DET
SEDAN MÅ TILLFALLA NÅGON SOM BEHAGAR GUD. OCKSÅ
DETTA ÄR FÅFÄNGLIGHET OCH ETT JAGANDE EFTER VIND.

[Predikaren 2:22, 24, 26]

Uppgifter:

1. Vilka positiva och negativa sidor hör till kampen för bättre levnadsstandard?
2. Varför är politikerna tvungna att föra fram tillväxtens ideologi i den ekonomiska politiken?
3. Livskvalitén betonar vissa sidor av människolivet. Vilka?
4. Beskriv livsåskådningen i citatet ur Predikaren.

17. MÄNNISKAN, VETENSKAPEN OCH TEKNOLOGIN

Människans uppgift är att "lägga jorden under sig" (1 Mos 1:28). Hon skall alltså använda sig av naturen. Människan förverkligar nu detta Guds bud med hjälp av vetenskaplig forskning och teknologi som leder naturresurserna till att tillfredsställa människans behov och hålla utvecklingen i gång.

Fördelar och nackdelar

Den naturvetenskapliga forskningen och teknikens utveckling är en grund för samhällets framgång. Det karaktäristiska för ett sådant samhälle är urbanisering och fjärmandet från gamla traditioner. En stadsmiljö bevakar och stöder inte följandet av etiska värden och normer på samma sätt som livsmiljön på landbygden.

Vetenskapen och teknologin har skapat välfärd, bekvämlighet, goda kommunikationer och effektiv massmedia. De har gett ett nationellt välstånd som i sin tur har lett till bättre social- och hälsovård och en tryggad ekonomisk grundtrygghet åt alla. Missväxt och arbetslöshet betyder inte längre hungersnöd. Den *andliga tryggheten* har man emellertid inte kunnat garantera. Mer och mer söker människan efter livets mening och betydelse. Människorelationerna har blivit kallare, familjebanden svagare, alkohol- och narkotikaproblemen har ökat.

Teknikens utveckling har nog gett bättre möjligheter för allmänbildningen och kulturen genom att erbjuda allt fler människor möjlighet till att utbilda sig, ta del av vetenskapen eller ägna sig åt konststudier. Allt fler människor

Den ekonomiska
och andliga
grundtryggheten

Kulturens
förutsättningar

ägnar sig åt dessa områden och deras arbete berikar hela samhället andligt, också dem som arbetar inom näringslivet. Livet blir i sin helhet mer andligt, då människor erbjuds en möjlighet till att mångsidigt uttrycka sig.

Under den gamla tiden gav slavekonomin människorna en möjlighet att ägna sig åt andlig kultur. Tekniken har sedermera lösgjort kulturen från slavekonomin som var en omänsklig utgångspunkt.

Å andra sidan har människan på grund av den tekniska utvecklingen hamnat i en *ödesdiger situation*. Hon har tänkt sig vetenskapen och teknologin som sin hjälp och sitt redskap, men hon håller på att själv hamna som deras *slav*. Vi vet allt mer om teknologin, men människan själv är *mindre klok*. Det vill säga att hon inte kan använda sin kunskap på rätt sätt ur livets helhetsynvinkel. Människans etiska ansvar har inte vuxit i samma takt med förändringarna i samhället. I stället för kulturella värden försöker människan sträva efter *materiella* och *reella värden*. Religionens betydelse har minskat och *sekulariseringen* har vunnit fotfäste. De kristna moraliska värdena anses inte vara lika förpliktande som förr.

Industrialiseringen har fört med sig problem, såsom *nedsmutsningsen av livsmiljön*, *den hotande förminskningen av naturresurserna* och *effektiva förintelsevapen*. De hotar allvarligt hela människosläktets framtid. Tidigare trodde man starkt på teknikens möjligheter och människans växande förmåga att råda över naturen, men dagens erfarenheter visar att teknologin kan också användas dåligt och med förödande verkan. I denna situation har man börjat efterlysa och utveckla den sk. *mjuka teknologin* som kan tillfredsställa människosläktets basbehov och samtidigt är ofarligt för miljön och naturen. *Hård teknologi* sätter effektiviteten före miljöaspekterna.

Kommunikationstekniken kan användas effektivt i maktutövning, eftersom massmedia har en stor *politisk, ekonomisk* och *kulturell betydelse*. Nya kommunikationer ger stor makt åt en förhållandevis liten medborgargrupp. Samtidigt ökar de också passiviteten hos den stora majoriteten. Teknologins utveckling förutsätter också generellt att människorna är medvetena om sitt allt större etiska ansvar.

Endast en *liten del av människosläktet* har fått ta del av vetenskapens och teknologins framsteg. Detta har orsakat nya problem i de internationella kontakterna. Gapet mellan industriländerna och utvecklingsländerna har blivit allt större. Den internationella ekonomiska och handelspolitiska makten finns hos den, som har den senaste teknologin för att kunna utnyttja naturresurserna. Det är en moralisk fråga, huruvida den som har bättre förutsättningar vill ta hänsyn till den svagares förhållanden.

Människan som
slav under
teknologin

Olika problem som
industrialiseringen
har fört med sig

Mjuk och hård
teknologi

Massmedia som
hjälp för maktutöv-
ning

Gap mellan indu-
stri och utveck-
lingsländerna

Automationens tidevarv

Automationen har
fört med sig
förändringar

Många länder har redan kommit in i *automationens tidevarv* och nått en ny teknisk nivå. Detta tidevarv kallas också *industrialiseringens nya revolution*, med uppfinningar som *dator* och *mikroprocessor*. Eftersom automationen grundar sig på utnyttjandet av självregleringsmekanismen, kommer behovet av människoarbetskraft i allt större utsträckning att minska både inom olika verk och på produktionsanläggningar. Detta leder till arbetslöshet om inte ekonomin och näringslivet lyckas skapa nya arbetsplatser. Också *arbetets karaktär förändras*. Det kräver allt mindre fysisk kraft, skicklighet och rutin och mer intelligens och psykisk styrka. Bland individer och hos olika folk föds en *ny arbetsfördelning* som kräver solidaritet och en vilja till jämställdhet bland människor.

Tack vare automationen ökar produktiviteten kraftigt i framtiden och människorna blir allt mer fjättrade av materiella ting. Förändringarna i produktionen skapar också nya *konsumtionsvanor* som i sin tur föder nya *konsumtionsbehov, förväntningar* och *krav*. TV, datamaskin och mikroprocessor är bra exempel på hur vetenskapen och teknologin påverkar själva livet. Vi kan inte ens föreställa oss ett liv utan dem, utan försöker i stället hitta nya användningsmöjligheter för dem.

Teknologins etiska
ansvar

Man har ansett att teknologin är ett redskap som är etiskt neutralt. Inom vetenskapen har strävan efter sanning varit det viktigaste etiska värdet. I dag har både vetenskapen och teknologin utvecklats så långt att deras bundenhet till moralen har blivit allt klarare.

Forskning,
produktion och
konsumtion är
alltid etiska frågor

Varje vetenskapsman och ingenjör måste i sitt forskningsarbete självmant fatta etiska beslut, liksom varje konsument måste göra det i sitt sätt att använda sig av teknologins framsteg. När man fattar sina beslut måste man ta hänsyn till deras etiska påföljder. Var och ens egna värdegrund ligger alltid bakom besluten. Den kristna etiken har som sin uppgift att ge människorna en moralisk ryggrad för att lösa teknologins etiska problem på rätt sätt. Den skall också visa att människan inte är kallad att söka livets mening i egendom och i en uppsjö av materiella ting, utan hos alltets Skapare och Gud samt i kontakten med andra människor och naturen.

Uppgifter:

1. Vilka etiska problem orsakas av livets urbanisering?
2. På vilket sätt kan människan bli en slav under teknologin?
3. På vilket sätt kan teknologin förändra individens värdegrund?

4. *Hurdana etiska problem kan en vetenskapsman hamna inför i sitt forskningsarbete?*

18. MÄNNISKANS LIV I HENNES EGNA HÄNDER

Abort

Det finns situationer då en graviditet upplevs så beklämmande och oönskad, att den enda lösningen tycks vara abort (lat. abortum = 'avbruten födelse'). Abortlagen från 1970 tillåter att avbryta graviditeten om

Abortlagen

- mammas eller barnet hälsa är hotad
- graviditeten har orsakats av våldtäkt
- kvinnan är under 17 eller över 40 år eller hon har redan fött fyra barn
- barnet orsakar familjen oövervinnerliga problem.

Situationen i olika länder

De etiska åsikterna om rätten till abort varierar mycket. Abortlagen från år 1970 förmildrade den tidigare praxisen. Varje år utförs i vårt land cirka 1 600 aborter. I de f.d. socialistiska länderna i Östeuropa har man en förhållandevis fri abort under de tre första månaderna av graviditeten. I England och i Förenta Staternas delstater godkänner lagen inte abort. I några västeuropeiska länder tillåts abort ifall mammas liv står hotad. I vissa länder har det förts häftiga strider mellan anhängare och motståndare till en ny, friare abortlag.

Abort = att döda en levande varelse

Lagar som tillåter att avbryta en graviditet står i konflikt med den kristna etiken. Det finns visserligen situationer då ett nyfött barn orsakar en stor och oväntad förändring i föräldrarnas liv. En ung flicka kan känna skam och uppleva att hennes framtidsdrömmar läggs i ruiner. Men de kristna har allt sedan urkyrkans tid ansett att ett avbrytande av graviditeten är detsamma som att döda och förgöra ett nytt liv. En abort kan inte jämföras med en operation av blindtarmen eller en tumör, eftersom följden av en befruktning är en levande varelse som i sinom tid separerar sig från mamman och utvecklas till en självständig individ med en unik och oersättlig personlighet.

Frågan om abort är ett mångdimensionellt etiskt problem även om Gud i sina budord klart förbjuder det: Du skall inte dräpa. Den ortodoxa kyrkan förbjuder abort och anser det som synd, men kyrkan överger inte den i synd fallna människan. Kyrkan uppmuntrar samhället att verka så att de äkta makarna inte behöver göra abort på grund av ekonomiska orsaker. Inom den ortodoxa kyrkan finns också den åsikten att abort borde tillåtas ifall förlossningen klart hotar mammas liv. Här är det frågan om en likadan eftergift som i godkännandet av krig för att skydda medmänniskors liv från fiendens angrepp. Den romersk-katolska kyrkan förbjuder abort utan begränsningar. Den lutherska etiken godkänner abort om mammas liv står hotad eller det finns en allvarlig risk för mammas eller barnets hälsa.

Eutanasi

Eutanasi (grek. 'god död') betyder dödshjälp eller åtgärder för att göra slut på patientens dödssmärter. Eutanasi är alltid en medicinsk, juridisk och etisk fråga som berör inte bara läkare utan också släktingar och den döende själv.

Olika slag av
eutanasi

I eutanasi är det frågan om att

- avsluta behandlingsåtgärderna av en obotligt sjuk patient och följden därav blir patientens död (**passiv eutanasi**) eller
- den obotligt sjuke patientens smärter avslutas med hjälp av dödande medicinering (**aktiv eutanasi**).

Eutanasidiskussionen har blivit allt mer aktuell eftersom den enorma utvecklingen av läkekonstens möjligheter att förlänga människans liv har fört henne inför nya etiska problem. Det ortodoxa etiska tänkandet har ingen traditionell ställning i eutanasins alla detaljer. Därför måste man söka svar på många frågor utgående från allmänna kristna grundprinciper.

Aktiv eutanasi är
inte tillåten

Enligt Bibeln ligger allt liv i Guds händer (Job 12:10). Därför förbjuder den ortodoxa kyrkan aktiv eutanasi ovillkorligen och utan förbehåll. Ingen har rätt att beröva livet på en annan person. Inte ens hårda fysiska smärter ger rätt till det. Också Jesus själv genomlevde stora dödssmärter. Morfin och andra smärtstillande medel är dock tillåtna, fastän man inte vet om de påskyndar döden.

Själv mord

Själv mordsorsaker

Människan får inte heller beröva sitt eget liv, d.v.s. begå självmord. Den materiella välfärden har inte minskat människans ångest eller antalet självmord, utan tvärtom. Män-

Den kristna synen på självmord

niskor begår självmord på grund av hopplöshet, motgångar i livet, depression, livets meningslöshet och liknande ting.

Den som begår självmord har förstört livet, den dyrbara gåva som Gud har gett honom/henne, och i sin hopplöshet förlorat tron på Guds omsorg. Därför har självmord ansetts som en synd mot den Helige Ande, d.v.s. en stor synd.

Men det förekommer också fall där människan tar sitt eget liv på grund av en djup depression eller en sinnessjukdom. Då är hon inte ansvarig för sin gärning. I sådana fall kan den döde välsignas till gravens vila med biskopens speciella tillstånd.

Beredd att dö

Att förlänga livet

Ibland försöker man med hjälp av medicinvetenskapen att förlänga människans liv, fastän den naturliga dödsstunden redan ligger nära. Det är inte emot den kristna etiken att t.ex. avstå från specialbehandling för att förlänga livet på en hjärndöd person, eller när någon annan motsvarande basfunktion av människan har upphört att fungera.

Att möta döden

Den ortodoxa kyrkan *förbereder de troende för döden* genom att i gudstjänsterna be om "ett kristligt slut på vårt liv, smärtfritt, utan skam och rofyllt, och om ett gott försvar inför Kristi förskräckande domstol". Det finns också en speciell bönegudstjänst för den stunden då själen lämnar kroppen. Då ber man om Guds stora nåd och om syndernas förlåtelse. Man ber också om ett försvar och förbarmande beskydd för själen av änglar och de heliga, speciellt Gudsmoder, när själen träder inför Herren, Gud den Allsmäktige.

Enligt kyrkans lära är döden en naturlig företeelse. Människan skall visserligen vårda om livet, men hon skall också i sinom tid acceptera döden, som genom Kristi död och uppståndelse har blivit till en väg till det eviga livet.

KRISTUS, DU SANNA LJUS, SOM UPPLYSER OCH HELGAR VARJE MÄNNISKA, SOM KOMMER TILL VÄRLDEN, LÅT DITT ANSIKTE LYSA FÖR OSS ATT VI I DET MÅ SE DET OUPPNÅELIGA LJUSET, OCH STYR VÅRA STEG TILL ATT UPPFYLLA DINA BUD, GENOM DIN ALLRARENASTE MODERS OCH ALLA HELGONS FÖRBÖNER.

Uppgifter:

1. Vem anser du har rätt att besluta om abort: samhället, kyrkan eller föräldrarna? Motivera din ståndpunkt.
2. Här följer några uppdiktade fall då eutanasi kan komma på tal. I vilka fall är det frågan om aktiv eutanasi, i vilka passiv euta-

nasi? I vilka av fallen kan du acceptera eutanasi?

a) Man upphör att ge dropp åt en svårt cancersjuk patient och patienten dör.

b) Man ger ingen mat åt ett barn med psykiskt handikapp. Barnet dör av hunger.

c) En förlamad person, utan tal- och rörelseförmåga, men vid fullt medvetande, kopplas bort från en respirator och dör.

d) En förlamad person, som helt har förlorat sitt medvetande, kopplas bort från en respirator och dör.

e) En svårt och kroniskt sjuk person, som med all sannolikhet dör inom några månader, får en dödande spruta för att han skall slippa lida.

f) Ett barn med psykiskt handikapp får ingen antibiotika mot lunginflammation och dör.

19. EKOLOGI UR KRISTEN SYNVINKEL

Ordet *ekologi* betyder läran om naturens lagbundenhet, men det har utvidgas till att gälla också människans förhållande till sin miljö. Med ekologiska problemfrågor menar man miljövard och världens näringskris.

Teocentrisk natursyn

Skapelsen berättar
om Gud

Den ortodoxa läran om naturen är teocentrisk, och den grundar sig på Bibelns skapelseberättelse (1 Mos 1 och 2). Enligt den har Gud skapat världen till en helhet där det råder ett harmoniskt och ekologiskt kretslopp: luft, vatten, ljus, skogar och olika djur bildar ett system som tjänar varandra.

Genom hela Bibeln går tanken att den underbara lagbundenheten i världen berättar om Skaparens och Guds vishet, starkhet och kärlek. I själva världen ingår alltså en *naturlig uppenbarelse om Gud*. Också i Psaltaren sägs det: "Himlarna förtäljer Guds ära, och fästet förkunnar han händers verk" (Ps 19:2). "Hur mångfaldiga är inte dina verk, o Herre! Med vishet har du gjort dem alla. Jorden är full av vad du har skapat" (Ps 104:24).

Den helige *Antonios den store* [d. 356] berättar om den naturliga uppenbarelsen så här: "Hela den synliga skapelsen är som en egen bok; ständigt uppslagen framför mig när jag vill läsa om Guds verk." Om *Franciskus av Assisi*

Den världsåskådliga inställningen till skapelsen

(d. 1226) berättas att fåglar, blommor, berg, vingårdar och källor inspirerade honom till att lovprisa Gud.

Livets företeelser får ett *religiöst* och *världsåskådningsmässigt innehåll* om människan kan förhålla sig till naturen och hela världen från den naturliga uppenbarelsens synvinkel. Guds kärlek ligger då alltid bakom olika händelser. Denna vetskap om Gud räcker dock inte för människans frälsning, och därför har Gud uppenbarat sig själv genom profeter och sin Son Jesus Kristus. Denna uppenbarelse är nedskriven i Bibeln och kallas *övernaturlig uppenbarelse*.

Människans roll i skapelsen

Människan är enligt Bibeln *skapelsen krona* och innehar en särställning i världen. Hon är satt för att bruka och bevara jorden. Gud regerar alltså över hela skapelsen, men människan har rätt att använda sig av den. Hon får emellertid stå till svars för sitt sätt att bruka den, precis som de tre tjänarna i Jesu liknelse som fick redovisa för de talenter de fick ta hand om (Matt 25:14-30).

Kyrkans bönetradition

Hela skapelsen är emellertid fortfarande beroende av Guds omsorg. Därför ingår det i den ortodoxa kyrkans bönetradition böner om Guds välsignelse över hemmet, boskapen, skörden och för andra livets behov. Guds nåd förmedlas också via den kyrkliga vattenvälsignelsen.

Naturens balans rubbas

Ekonomin som en del av ekosystemet

Den av Gud skapade världen är ett underbart slutet system där allt påverkar allt. Till detta system hör också världens ekonomi. Den ekonomiska och industriella verksamheten är alltså en del av jordens ekologiska helhet, där det interna kretsloppet av råmaterial och avfall är en förutsättning för produktionens bestånd. Idag hotas detta system av urbanisering, miljögifter och problemavfall. Vatten- och luftföroreningar samt den ohälsosamma kosten hotar människans hälsa.

Föroreningar i naturen

Under den senaste tiden har man diskuterat mycket om de faror som orsakas av den ekologiska obalansen och om de ekonomiska och etiska problem som orsakas av naturföroreningar. De första varningsropen höjdes av enskilda personer och några organisationer. Sedermera har också politikerna tagit miljövärden med i sina program. Till slut var också industrin tvungen att börja söka lösningar på konflikten mellan den ekonomiska vinsten och naturföroreningar. Idag har också statsmakten börjat med officiella naturskyddsåtgärder. Miljövärden har för många blivit en viktig etisk fråga, som man ofta kämpar mycket hård för.

Moralproblem i samband med utnyttjandet av naturen

De ekologiska frågorna är inte bara ekonomiska, utan också etiska. Utnyttjandet av naturen förutsätter nämligen att man tyglar sitt vinstbegär och tar hänsyn till de kommande generationers levnadsvillkor. Skaparen danade inte människan för att skövla naturen utan för att bruka och bevara den samt hålla den frisk och fungerande.

Det etiska ansvaret för naturen utgår från den enskilda människan och hennes värdegrund, sprider sig sedan till hela folket och blir till slut en internationell fråga. Miljövården får en större betydelse om den betraktas inte enbart som en ekonomisk, utan också som en etisk fråga.

Kyrkans undervisning och de ekologiska problemen

En anklagelse mot kyrkans lära

Kristendomen har blivit anklagad för att den i sin undervisning har ansett människan vara skapelsens härskare. Denna syn har enligt kritikerna orsakat att människan har börjat skövla naturen.

Människans självishet och de ekologiska problemen

Den kristna undervisningen har emellertid ständigt betonat harmonin mellan naturen och människan. Gud har inte gett sin skapelse åt människan för att skövla den utan att bruka den på rätt sätt. Ju mer människan påverkar naturen desto mer egocentrisk blir hon. Kvar blir en vilja att leva på enbart människans egna villkor, fri från alla religiösa och moraliska band. Den teocentriska världsåskådningen har blivit människocentrerad på ett sätt som inte är förenligt med kyrkans undervisning. Enligt kyrkans lära är människan Guds "medarbetare" (1 Kor 3:9, NT 1917), men nu har hon velat ta herraväldet helt i sina egna händer. Hon har fjärmat sig från Guds vilja och trasslat in sig i sina egna självorsakade problem.

Det kristna hoppet

De kristna skall arbeta för att skydda världen från naturföroreningar och ekokatastrofer. En människocentrerad framtidstro att människan med teknologins hjälp kan uppfinna, planera och ansvara för allt i världen är inte förenlig med den kristna andan. Den kristna får sitt framtidshopp av tilliten på Guds vägledning, av hans välsignelse. Evangeliets budskap ger hopp också i förtvivlans stund.

Rapporter från Roms klubb

Tillväxtens gränser

Roms klubb, som bestod av vetenskapsmän från olika länder, tog upp de ekologiska frågorna på ett sätt som väckte stor uppmärksamhet. Klubben utgav år 1972 rapporten "Tillväxtens gränser" som varnar för att förorena havet och

andra livsmiljöer, förbruka naturresurserna och inte ta i beaktning utvecklingsländernas otaliga problem. Rapporten behandlade dessa frågor globalt som gemensamma problem för alla länder.

Rapporten betonade de problem som den explosionsartade befolkningsökningen i världen orsakar. Rapporten förutspådde att jordens befolkning fördubblas på 30 år och fördubblas på 60 år om befolkningsökningen fortsätter som hittills. Och denna enorma befolkningsökning koncentreras i utvecklingsländerna.*

Nolltillväxt

Roms klubb kom med rådet att ändra den ständiga ekonomiska tillväxtens ideologi till *nolltillväxt* för att rädda världen. Människan skulle bli tvungen att minska på sin konsumtion och sluta upp med att tänka på livet som en ständig tillökning av olika produkter. Produktionen och konsumtionen skulle då komma i balans till nytta för de fattiga länderna.

Roms klubbs uttalanden fick emellertid inte tillräckligt gehör i världen. Det har varit svårt att ändra riktning i de rika ländernas ekonomiska utveckling mot en nolltillväxt, eftersom människorna inte har varit beredda att frivilligt avstå från sina uppnådda förmåner.

"Människosläktets
vändpunkt"

Två år senare utkom en ny rapport, "*Människosläktets vändpunkt*", skriven av internationella vetenskapsmän. I den talar man inte längre om en nolltillväxt utan föreslår en försiktig ekonomisk tillväxt. För att upprätthålla detta måste världens olika delar *samarbeta* och komma överens om en klar *arbetsfördelning*. Då skulle man bygga en bro över gapet mellan de rika och fattiga länderna och världsdelarna.

** Man har försökt åskådliggöra den överraskande befolkningsökningen på jorden med hjälp av följande näckrosliknelse:*

Näckrosor, som växer i en liten insjö, fördubblar sig varje dag. Om man låter näckrosorna föröka sig utan begränsning, sprider de sig över hela sjön på 30 dagar och förstör därmed allt annat liv i sjön.

Med följande räkneuppgift kan man åskådliggöra världens överraskande och snabba befolkningstillväxt.

Det verkade länge som om att antalet näckrosor var litet och inte utgjorde någon fara för miljön. Därför lät man dem växa till i lugn och ro. Men när hälften av insjöns yta var täckt, beslöt man att avlägsna dem.

Frågan lyder: När fattade man detta beslut? Svar: På den 29 dagen.

Då fanns det ju bara en dag kvar att rädda insjön!

Födelsekontroll
som en lösning på
befolknings-
problemet

Teknologin och
kärleken till
nästan som
lösningar på
problemen

Inte heller detta Roms klubbs andra förslag av samarbete mellan länder och världsdelar har förverkligats. I de vida internationella ekonomiska diskussionerna, som Roms klubbs rapporter har väckt, har det dock framkommit att världens mat- och energitillgångar inte är obegränsade. För att alla skall få del av dem, borde de fördelas mera jämlikt.

I många länder försöker man begränsa den explosionsartade befolkningsökningen genom en radikal födelsekontroll. Kyrkornas syn på en sådan universell födelsekontroll har varierat mycket. De protestantiska kyrkorna har i allmänhet godkänt den medan den romersk-katolska kyrkan intar en negativ ståndpunkt i påven Paulus II:s ensyklika *Humanae Vitae*. Inom den ortodoxa kyrkan har man betraktat födelsekontrollen som en enskild och familjeetisk fråga (se s. 40) och man har inte tagit någon ställning till den som en politisk eller hela människosläktet omfattande angelägenhet.

Tron på jordens framtid grundar sig också delvis på det, att man i den materiella världen med hjälp av vetenskapen och teknologin får ut mer av mindre. När man får fram olika tekniska lösningar som sparar material och energi, blir också miljöskadorna mindre.

Det som behövs för att förbättra levnadsförhållanden på jorden, är framför allt en offervillig kärlek till nästan i enlighet med kristen etik. Denna kärlek bör utvidgas till ett globalt ansvar istället för att bara gälla var och ens närmiljö.

MÅ HERRENS ÄRA FÖRBLI EVINNERLIGEN, MÅ HERREN GLÄDJA SIG ÖVER SINA VERK, HAN SOM SKÅDAR PÅ JORDEN, OCH HON BÄVAR, HAN SOM RÖR VID BERGEN, OCH DE RYKER. JAG VILL SJUNGA TILL HERRENS ÄRA, SÅ LÄNGE JAG LEVER, JAG VILL LOVSJUNGA MIN GUD, SÅ LÄNGE JAG ÄR TILL. MÅ MITT TAL BEHAGA HONOM VÄL, MÅ JAG SJÄLV FÅ GLÄDJA MIG I HERREN.

(Ps 104:31-34)

Uppgifter:

1. Bibeln ger en fullmakt åt människan att bruka, bevara och råda över jorden. Vad betyder det i dagens läge?
2. Vad betyder Jesu liknelse om talenterna (Matt 25:14-30) i dagens läge?
3. Vad menas med Guds naturliga uppenbarelse?
4. Motivera din ståndpunkt om följande påståenden:
 - a) Tron på Guds naturliga uppenbarelse fördjupar människans världsåskådning (= helhetsbilden om världen och livets mening).
 - b) Tron på Guds naturliga uppenbarelse hämmar den naturvetenskapliga forskningen.
5. Vilka åtgärder föreslår man i rapporterna från Roms klubb för

- att lösa utvecklingsländernas problem?
6. Vilken betydelse har den kristna etiken i lösandet av ekologiska problem?

20. VÄRLDSÅSKÅDNINGEN SOM GRUND FÖR LIVETS VÄRDEN

Vad är livets mening? Inför vem är vi ansvariga för våra gärningar? Vad är det som styr våra liv, slumpen, ärftlighet, miljöfaktorer eller försyn och ledning? Finns synden eller bestäms våra gärningar av biologiska förhållanden? Finns det ett liv efter döden?

Dessa frågor ställer man sig när man funderar över sin världsåskådning. Varje människa ställer sig dessa frågor och man kan hitta olika svar för dem beroende på sin egen världsåskådning.

Vad menas med världsåskådning?

Vad menas med vetenskaplig, ideologisk och religiös världsåskådning?

Men världsåskådning menar man **helhetsbilden av världens och människolivets natur och betydelse**. Den är en övertygelse eller ett sätt att leva. Livsåskådning och människosyn är begrepp som står mycket nära världsåskådningen. Termerna livs- och världsåskådning används ofta som synonymer.

De enskilda vetenskapsgrenarna (t.ex. fysik, matematik, biologi och psykologi) kan inte ensamma bilda en världsåskådning. Man kan nog tala om en **vetenskaplig världsåskådning** men med det menas ofta en **naturvetenskaplig världsåskådning**. Istället för världsåskådning talar man ofta om idéer och idésystem. Inom **politiken** användes ordet **ideologi**: t.ex. borgerlig, socialistisk eller marxistisk ideologi eller världsåskådning.

Världsåskådningen kan också vara **religiös**. Som grund för den **kristna världsåskådningen** ligger i första hand Bibels uppenbarelse och de olika kyrkornas egna traditioner, men den kan också innehålla vetenskaplig stoff om världen och människan.

Den kristna världsåskådningen är teocentrisk. Enligt den är världen skapad av Gud och världen existerar tack vare Hans försyn. Gud har också gett livet mening och en målsättning. Den kristna världsåskådningen påverkas också av läran om Kristus, hans undervisning, försoningsdöd och uppståndelse. För de kristna hägrar enligt den en annan dimension efter det timliga livet. Detta evighetsperspektiv saknas i den naturvetenskapliga världsåskådningen. Olika kristna värden såsom kärlek, ärlighet, hänsynstagande till sin nästa och tolerans växer fram ur Kristi lära.

Den humanistiska världsåskådningen har som sitt ideal människans frihet och mångsidiga utveckling samt ett försvarande av mänskligheten och en kritisk inställning till hela omgivningen.

Den kristna och den humanistiska världsåskådningen är idealistiska. I dem är det idén, andan, som råder och det som ändrar världen.

Den materialistiska världsåskådningen, där det materiella är grunden till allt, utgör en motsats till idealismen. Bl.a. positivism och marxism är exempel på materialistiska världsåskådningar.

Positivism bygger sin världsåskådning på yttre iakttagelser, positiva fakta. Dessa fakta förklaras av naturvetenskaperna — därav namnet naturvetenskaplig världsåskådning. Enligt positivismen saknar människan en övernaturlig dimension och hon har inte heller några medfödda idéer såsom samvete och gudsuppfattning. De är resultat av uppfostran och olika miljöfaktorer.

Den marxistiska världsåskådningen anser att människolivets värden är materiella. Människolivet slutar med döden, och en marxist tror inte på evigt liv.

Världsåskådningens grundelement

Man kan lägga fram olika synpunkter om vad som är världsåskådningens mest grundläggande del. Världsåskådningen bildas emellertid till största delen av 1) **faktastoff**, 2) **tro** samt 3) **värden och normer**. Med hjälp av dessa formar människan sin egen uppfattning om människan, samhället och den omkringliggande naturen.

Faktastoff

Som faktastoff för sin världsåskådning kan man godkänna t.ex. endast erfarenhetsmässig vetenskap om människan, samhället och naturen. Så förfar den som har en naturvetenskaplig eller materialistisk världsåskådning. En idealist däremot anser att olika idéer är skapande krafter bakom historien, och av dessa krafter finner människan mening åt sitt liv. Den religiösa eller kristna världsåskådningen grundar sig på den vetenskap om människan och skapelsen som finns i Bibeln.

Tro och föreställning

Tro och föreställningar besvarar frågor om livets mening och den rätta rangordningen av olika ting. Människan tror också på annat än bara religionen. Hon tror på t.ex. ekonomiska och sociala system, demokrati eller på vetenskapens möjligheter att lösa människolivets problem och förklara livets betydelse.

Värden och normer

Vetskap och tro förknippas med *värden och normer*. Värden är ting som vi upplever som goda och nyttiga. Normer styr vårt beteende i vissa situationer. De värden och normer som styr människans handlande kan man härleda från människans världsåskådning. Världsåskådningen har därmed en nära kontakt med etiska och moraliska frågor. (Se närmare s. 3).

I det finländska pluralistiska samhället finns en stor mängd olika världsåskådningar och idésystem. Varje individ blir ständigt påverkad av dessa. Finland har emellertid hamnat i ett kaotiskt tillstånd när det gäller de centrala värdena. Det finns knappt någon som har endast en koncentrerad världsåskådning som motivation för livet och handlandet. Någon av dem har i alla fall en regerande ställning.

Sök, bulta

Skolans och speciellt gymnasiets undervisning har som mål att hjälpa eleven att bilda en egen motiverad världsåskådning. Lösa fakta eller små kunskapsskärvor bildar ingen världsåskådning, utan för den behövs omfattande kunskapshelheter.

Världsåskådningens betydelse för de unga

Av skolans undervisningsämnen är speciellt religionen ett världsåskådligt ämne. Med hjälp av världsåskådningen hamnar människan att fundera över grundläggande frågor som berör henne själv och hela mänskligheten. Den ortodoxa eller någon annan kristen världsåskådning blir dock inte till en övertygelse endast genom teoretiskt tänkande. Den måste också levas och upplevas i bön, gudstjänster, ödets uppmaningar och överhuvudtaget i samtal med Gud.

Jesus uppmanar: "Be, sök, bulta" (Matt 7:7). Att söka sin egen världsåskådning är en central i av utformningen av den egna identiteten. Med hjälp av den kan man hitta en egen lösning när man söker efter livets mening. Den egna övertygelsen hjälper att bemöta livets uppmaningar, och att orientera sig i moraliska beslut. När det gäller att bilda sin egen världsåskådning, är inte så mycket en fråga om att skaffa sig mycket kunskap, utan att uppfatta världsåskådningens kärnbudskap och tillämpa detta budskap i sitt eget liv.

TY INGEN AV OSS LEVER FÖR SIN EGEN SKULL, OCH INGEN DÖR FÖR SIN EGEN SKULL. OM VI LEVER, LEVER VI FÖR HERREN, OCH OM VI DÖR, DÖR VI FÖR HERREN. VARE SIG VI LEVER ELLER DÖR TILLHÖR VI ALLTSÅ HERREN.

(Rom 14:7-8)

Uppgifter:

1. Hur kan man förklara att världsåskådning påverkar etiska beslut?
 2. Hur kan man förklara att världsåskådning kan hjälpa att bemöta livets uppmaningar?
 3. Vad anser du är det mest väsentliga i den kristna världsåskådningen?
 4. På vilket sätt skiljer sig den kristna världsåskådningen på ett avgörande sätt från den vetenskapliga världsåskådningen?
 5. Kan en naturvetare ha en kristen världsåskådning?
-

Hur man kan förklara att världsåskådning påverkar etiska beslut, hur vi uppmärksammar tillståndet